ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. XV. 25. Maiu 1868.

XXVI.

FANTASIE ETIMOLOGICE.

Dupa ce crestinetatea scapà de sub jugulu paganismului, si paganismulu dein contra apucà sub jugulu crestinismului, seau dupa ce aristotelismulu, si, ce e mai reu, platonismulu se furisià in dogmatismulu monotheismului crestinescu, seau dupa ce furi'a dialecticei dein scolele filosofice ale Elleniloru treců in baserece-le cele pie ale presbiteriloru crestini, si dupa ce dispute-le dogmatice dela Elleni trecura la Crestini, — dîse unu santu parentu, cà lumea crestina, dupa atâte dispute, certe, persecutiuni, esilia, si alte ce urmara, venendusi in sene si reflectanduse, se sparià vedienduse, cà e mai tota a r i a n a!

— Si ce are de a face arianismulu intru unu articlu de filologia?

— La aparentia nemica, de ora ce ele un'a catrà alt'a nu stau in relatiune mai aprope de câtu bastonulu cu ploi'a dein proverbiu. Si cu tote astea, si intreaste doua: arianismulu de atunci si filologi'a nostra de acum'a, cá intre totu ce esiste pre lume, ori câtu de neasemeni se apara, esiste ore-care asemenatiune câtu de-mica. Dar' ori câtu de mica se fia, ea esiste, care e capulu lucrului, si avemu se o esplicàmu.

— Fantasie! va dîce ce-ne-va. — Dá; fantasie, — si o amu spusu dein fruntea articlului, cà suntu fantasie — etimologice, prein urmare si filologice.

Si cá se nu tienemu lumea prea lungu opacita, cà ce are de a face etimologi'a seau filologi'a cu arianismulu, eca o spunemu curatu, forà multe incurcature, de si acestu modus videndi nu e modus vivendi alu fauritoriloru de articli de fundu in folie-le publice, — cumu avemu si noi onorea de a fi astadi, nu sciu panà candu.

Asemenatiunea, scurtu si chiaru spunendu, precumu si dein cele dîsa panà acì s'a potutu precepe forà batere de capu, stà intru aceea, — atentiune! — cà astadi nu mai poti luá a mâna una folîtia publica, se nu dai pre tota liniuti'a de filologia; asia astadi, câti scriemu, t o t i suntemu filologi.

Si cá se se convinga ori si ce-ne despre acestu mare adeveru, — faca bene, erasi ori si ce-ne, deca se indoiesce, a luá a mana pre intemplate, ori care diuariu, ori ce corespundentia, seau notitia seau notutia, si deca are ceva cunoscentia câtu de pucina despre starea cestiunei filogice romanesci de astadi, va aflá noue si noue variatati filologice in totu contestulu, ce-lu esamineza; — asia câtu, deca siar' luá ce-ne-va ostenela, de asi face estracte destinte macaru numai dein 3—4 bucatiele, si le ar' compará apoi intre sene dein puntu de vedere filologicu, pote cà s'ar' mirá, câte idee noue, seau ceea ce francesii esprimu asia de bene cu vorb'a a p e r ç u e, tote filologice etimologice ortografice, ar' aflá in acele pucinele, notitie, ce sia estrasu.

Er' deca ai avé curagiu si patientia, de a intreprende una cercetare, — p a r d o n! acum se dîce mai n o b l e m e n t a n c h e t a, — intru unu stilu mai grandiosu, prein totu felulu de diuaria, de in coce si dein colo de Carpati, prein opere scientifice, elementarie, romantie, poesie, brosiure, anunciuri, afisia etc. etc., in afora de opere-le gramatice, dictiunaria si altele ce se tienu de profesiunea filologica, — apoi te asecurezu, cà te ai mirá si tu, cá celu santu parente dela Nice'a, vediendu tota lumea romanesca literata, — nu ariana, — ci filologastra.

Asia e? cà acumu nu se mai pote negá asemenatiunea intre cele doua punte de diferentie, cele amu semnalatu mai susu.

Inse tienendu-ne de vechi'a axioma, ce o invetiasem in pruncia: L o n g u m i t e r p e r p r a e c e p t a, b r e v e e t e f f i c a x p e r e x e m p l a! se adeverimu cele ce amu dîsu mai susu, si se aducemu vre-o câte-va esemple, macaru numai de proba. — Atentiune!

Varietati etimologice:

Dupa, noi, — dupo, dopo, altii.

pană, noi, — pona, pone, pene, pino, pina.

cà, noi, — cô, che, quŏ, quă.

inca, noi, — ânca, anco, anche, enco.

éca, noi, — êcco, etto; êcca, êtta.

er', éra, noi, — iar, iara, éro, eru.

in a-ânte, noi, — inante, inente, inainte.

in la-intru, noi, — in lontru, in luntru, in untru etc.

inderetu seau inderetru, noi, — in dărătu, indarăptu.

se (conjunctiune), noi, — să, sô.

celu, cea, noi, — quell, quellu, quea.

acelu, acea, noi, — aquell, aquea, aquellor etc.

celu alaltu, noi, — cela-l-altu, cel alantu etc.

estu, esta, noi, — istu, ista etc. altii

Si altele, si altele, cari nu mai avemu nece tempu nece locu, de ale mai infirá.

Apoi varietatea accentuatiunei, si apostrofarei! Câta desfatare si acì, fiendu cà se dîce, cà varietas delectat.

De esemplu: —

cà, noi, — câ, cô, quô, quâ; că, quă, altii.

cá, noi, — quà, cà.

dî, dîce, noi, — dì, dìce; dï, dïce; seau vice versa.

creà, noi, -- creô, crearô, creatiŏ etc. altii

Si alte, si alte.

Apoi minunile cediie-loru, forà numeru; apoi ae legatu intru unu corpu, cá fratii Siamesi, si fineti'a ortografica in amaeraeţioasae etc.

Apoi pronumele: tele, sele; seau telle, selle;

Apoi: cantore, direptore, autore, imperatore etc. De ce nu si: pastore? facatore, botezatore, mergatore? etc. in nominativu sing. masculinu!

Apoi dela jude, pl. judi; — in locu de judeci; — dela ospeti, sing. ospetu, in locu de ospe; — dela tata, pl. tati, in locu de tatani; cá si candu mai de multu romanii nece nu aru fí sciutu decliná.

Apoi: resbelu, in locu de celu slavonicu resboiu, — menitu in locu de destinatu, cá si candu ar' fí latinu, nu slavonu.

Apoi: a incelá, in locu de: a insielá, vrendu a combiná pre insielá cu incelui si latinesce in — celare.

Apoi: angelu, in locu de: angeru.

popululu, in locu de: poporu.

vergine, in locu de: vergura.

Si alte, si alte; dupa cari nu mai infiràmu pre altele.

Si apoi fia-carele-si are ratiunile sale seau sele, pentru cari scrie asia seau asiè, si nu almentrea seau altramente.

Fia-carele ratiuni momentose, profunde, nedisputabili seau nedisputabile seau nedisputavere.

Si rogu, ce-ne nu are ratiuni totu deun'a momentose, profunde si nedisputavere?

Urmeza dar', cà fia-care se tiene de ratiunile selle, nu cá orbulu de gardu, cà ar' fí injuria a si presupune necumu a dîce, ci cá copilulu de mama.

Urmeza, cà toti scriemu, cumu ne place, dupa ratiunile nostre, dupa cumu fia-carele avemu dereptu, si nu imitàmu pre nemenea, si nu vomu se se dîcemu cà imitámu chiaru si candu imitàmu, de câtu pote pre francesi, altii pre italiani, etc. pre sciute seau nesciute, — cu unu cuventu toti suntemu filologi.

De acea, turm'a filologiloru nu-e asia de mica, precumu apare; ca stà dein filologi ascunsi si pre facia, cá membra ecclesiae, visibilia et invisibilia, adeca cá membri filologiei militanti si triumfanti; de cari inse mai anu-tiertiu ce-ne-va scrisese, cà filologii suntu unu soiu de omeni nefericiti.

La care adeveru acumu dupa atâti ani de illusiuni amu poté se mai adaugemu si altu soiu de omeni, ce noue nu ne e liertatu alu numí cu numele, ci-lu lasàmu se-lu precepa, ce-ne va poté.

Dupa una universalitate dar' atâtu de gigantica a' filologiloru romani, cari se semtu in deplenu usu alu libertatei loru, dupa proverbiulu: hanc veniam petimusque damusque, s'ar' poté pre dereptu asteptá, cá nu numai se nu ne plangemu in contr'a acestei libertati, de a scrie fia care cumu ise pare mai adeveratu, ci dein contr'a se ne bucuràmu forte dein anema, cà celu pucinu in acesta parte romanulu are deplena libertate, cá nece una alta natiune in lume.

Si se vedi minune, — poti sci dîci si fantasia, — cà chiaru acesta libertate nececeuserisa, de cari cu totii ne sierbimu, nu ne place nece unuia cá pecatele, ci suspinàmu dupa unu despo-

tisma, care se ne lege mânu-le si pietiore-le, cu alte cuvente; degetele si penele.

De acea toti ne plangemu, cà nu ne involîmu una data a scrie toti dupa una sistema si intru una forma, gramaticale si ortografica; sustienemu, cà e neaparatu de lipsa intruducerea universale a unei ortografie uniforme, cà variatiunea ortografiei literatiloru romani nu numai cà nu desfateza pre nemene, cá alte varietati, ci dein contr'a e pietr'a scandelei, la care se puna una data capetu celu pucinu Academi'a dein Bucuresci.

— Amen! asia se fia! dîce unulu.

— Dar' deca nu voru ascultá nece de Academi'a dein Bucuresci, dîce altulu, ci voru reclamá in contrai dîcundu: cà in literatura nu domnesce absolutismulu (seau poruncel'a), ce o' se fia, mei frate?

— O' se se faca secte, erese, schisme, sciu si io, cumu a urmatu totu de un'a dupa dogmatismure, inca si unde stà la dispusitiune-arm'a, ce-si are numirea dupre una cetate francese:

— In urma, dîci, cà o' se venimu si dupa veridictulu Academiei, totu acolo, unde suntemu si astadi in a-ante de veridictu? Va se dîca, erasi vomu remané totu in libertatea de astadi.

Adeverulu este, cà, — mestecandu intre fantasie si realitati,—calea cea mai secura si mai ratiunale, de a pune capetu acestei libertati, forà baionete, este singura capacitatiunea; inse cale lunga si tardîa, ce nu e dupa geniulu tempului presente, in care stà cá una stanca neclatita vorb'a englesului: t h e t i m e i s m o n e y.

Scimu inse si aceea, cà capacitatiunea e mai cu a nevolia, de câtu autoritatea. Pentru cà la capacitiune suntu de lipsa forte m u l t e, er' la autoritate numai u n 'a singura.

Pentru capacitatiune militeza numai argumente-le, deca suntu valide seau nu; pre lenga ea se recere inca: capacitatea de a le precepe si judecá, si voli'a promta de a se supune adeverului cunoscutu. Si ce-ne nu scie, cà suntu si capete dure, in care nu potu se strabata nece argumente de 100 de pundi?

Apoi câte cause potu se stè contr'a, cá voli'a se nu se supuna si se nu admita adeverulu!

Candu dein contr'a, unu αὐτὸς ἔφα, e in stare se alineze anemele si cele mai rescolatorie.

Prea bene este, unde amendoua se potu impreuná: capacitatiune si autoritate. Speràmu, cà Academi'a le va scí impreuná.

Dar' si panà atunci, in profesiunea nostra de filologi, se luàmu a mâna unu ramu verde de capacitatiune, care singuru ne stà la dispusetiune: a n a l i s e a unoru forme, ce atâtu de multu varieza in gramatecele si scrierile romanesci, deca ne ar' succede a aratá pre cea mai ratiunale si mai logica; celu pucinu se ne incercàmu; apoi capacitatiunea va urmá, seau nu va urmá, dupa dispusetiunile interne ale individuului cugetatoriu.

Se trecemu inse preste d u p o, si d o p o, de o camu data, fiendu cà suntu imitatiune i t a l i c a: d o p o.

Trecemu si preste â n c a si â n c o, fiendu asemenea imitatiune i t a l i c a: a n c h e.

Lasamu si pre p o n e si p i n o etc., fiendu cà-su imitatiune l a t i n a: p o n e, si i t a l i c a: f i n o.

Inca si pre c h e si c ô seau q u ô d, fiendu cà-su imitatiune i t a l i c a: c h e, si l a t i n a: q u o d.

Totu asemenea si pre d u o i: si d u o a, fiendu imitatiune l a t i n a: d u o, si i t a l i c a: d u e.

Precumu si pre t a t i si j u d i, — pre c a n t o r e si a u t o r e etc., pentru cà suntu solecismi si barbarismi neliertati.

Lasàmu si r e s b e l u l u, care nu e nece r e b e l l i o, nece r e s b e l l i c a a' latiniloru, ci numai una monstruositate slavona sub larva latina.

Lasàmu in urma de una camu data si a c c e n t e l e si a p o s t r o f i i, si t r e m e - l e, si z a l u t i e, si l u n i s i o r e, si alte tote de aceeasi sorte, — cu cugetu, de a reveni erasi la un'a câte un'a.

Si ne oprimu pentru unu momentu la unu curiosu dein esemplele adusa; care a strabatutu prein tote diuaria-le de dein colo de Carpati, si a resbatutu panà si in unele dein cele de dein coce: — la: t e l l e, s e l l e! (Va urmá).

Nota. Ne vrendu a intrerumpe tractatiunea, ce are se urmeze, ne luàmu ocasiune a atinge aici numai puntulu a c c e n t u a r e i dein unele diuaria, cari de almentrea mai pucinu seau mai multu urmeza ortografi'a nostra.

In preste totu s'a oserbatu, cà cele mai multe nu punu semnele accentulului in silab'a ultima a' vorbeloru, candu se termina in vocale plena tonica, dar' forà diftongu, — seau deca le punu, nu le punu conformu sistemei, ce o urmeza, care e una necoseccentia.

A nu le pune, unde se cade, seau a le pune cumu nu se cade, mai totu un'a este; pentru cà, nepunendule unde se cade, se ingreuneza si mai multu lectiunea, si

lectorii au totu dereptulu de a reclamá in contr'a unei atari ingreunari, ce se pote evitá.

Er' ale pune neconformu sistemei, afora de necosentia, atât'a face, catu a mai aduce si pre lectori in confusiune, cá se pronuncie, chiaru dein contra, de cumu cere cuventarea.

Esemple nu citàmu, cà-ci esemple-le suntu odiasa, dupa proverbia, ci lasàmu aplicarea regulei in discretiunea fia-carui.

(XXIII.)

LIMBA LATINA.

III.

Ochire istorica spre limb'a latina si dialecte-le-i.

Amu vediutu mai susu, cà Germanii de catrà nordu impengeau pre Celti catrà estremitatea occidentale a Europei, pre candu de catrà miedia-di Ario-PELAGI-i, plecandu forà indoiela totu in aceeasi epoca dein Bactrian'a, impengeau pre Gallo-Cimbri a inantá spre Alpi. Cesti dein urma, indulciti forà indoiela de avutie-le 'valei Eridanului (Pô), fiendu primii invasori ai Europei, se respandira in totu nordulu Italici, unde si panà astadi se afla urme de petrecerea loru acolo in numirile geografice. Inse Ario-Pelasgii in scurtu-i ajunsera, si impengundui spre Alpi si mai in colo, se aruncara asupr'a peninsulei italice, carea pre atunci erá mai neabitata *), si o impoporara dela unu capetu panà la altulu.

Pre acel'asi tempu, una parte dein invasiunea pelasgica se asiedià in peninsul'a ellenica, intre marea negra, dunare, si marea adriatica, si formà viti'a, ce noi o numimu Greco-Pelasgica.

Aici firesce se infacisieza una cestiune importante, ce suntemu detori a o esaminá.

Noi deduseramu, precumu s'a vediutu, popora-le ellenice si popora-le italice deintru un'a si aceeasi radecina comune ario-pelasgica; acumu, aici vene de a se cercá, deca ario-pelasgii, in ore-care-va momentu alu esistentiei loru de calatoria, au vorbitu una singura limba derivata dein cea ariaca.

In alti termini, custat'a candu-va una limba comune pelasgica, intre cea ariaca si intre dialecte-le elleno-pelasgice? La care respundemu vertosu: Dá! si dupa ce esistenti'a acestei limbe comuni pelasgice fù trasa la indoiela de unii filologi de forte mare meritu *), de acea credemu neaparatu de lipsa a intrá in ore-cari splicatiuni.

Mai antaniu e bene de insemnatu, cà nu se tracteza aici de câtu despre una cestiune curatu teoretica; pentru cà nece una limba pelasgica dein cele cunoscute nu pote avé pretensiunea de a fí idiom'a primitiva ario-pelasgica conserbata. Acesta pretensiune, chiaru si teoretice, ar' fí absurda; cà ce in adeveru, limb'a e unu organu viu, ce se rode forà incetare; candu cutare limba e vorbita de unu singuru mare poporu, ea imbetranesce intru asemenea pre totendenea, si e totu aceeasi idioma intru una stare mai multu seau mai pucinu inaintata. Inse dein momentulu, candu acestu poporu mare s'a fractionatu in mai multe mai pucinu considerabili, cumpan'a s'a ruptu, si morbii limbei lieau unu caracteriu speciale si conformu mediului, in care s'a fipsatu fia-care vitia.

Deci, deca dein una parte e certu, precumu credemu cà amu si adeveritu in notionile nostre ethnografice, cumu cà a custatu candu-va una vitia ario-pelasgica, nedependente de Germani, Slavi, si Celti, totu asia de certu va fí si acea, cà acesta vitia sia avutu, in ore-care momentu ori si candu, una limba omogenia. Deca dein alta parte, nece unu dialectu pelasgicu cunoscutu panà acumu n'a potutu fí acea mare limba comune pelasgica, cauta se admitemu atunci esistenti'a unei limbe comuni pelasgice, astadi pierdute, inse a' careia esistentia teoretica scienti'a cauta se o recunosca. A negá adeverulu acestei teorie, atât'a face, câtu a negá, cà filiulu a avutu tata, seau a dîce cà efectulu pote fí forà causa, si cà ceva pote se se nasca dein nemica.

Dar' se ne reintorcemu la puntulu de plecare. Limb'a comune pelasgica a formatu doue clasi mari de idiome: idiome-le elleno-pelasgice, si idiome-le italo-pelasgice. Cele de antaniu, fipsate, in a-ante de cele de a dou'a, in patri'a loru

---

*) Facemu alusiune la lips'a mai totale de monumente dein etatea de pietra, in Itali'a centrale si meridionale.

*) Intre altii citàmu pre M. Müller, care in opulu citatu considera cestiunea cá decisa si nece nu voliesce a se demite in discusiune asuprai. Noi inse, pre lenga totu respectulu, ce-lu detorimu illustrelui profesoriu, nepermitemu a fí de alta opiniune.

primitiva, mai apropiata de Bactrian'a ce fù puntulu de plecare alu migratiuniloru ariace, au conserbatu une-le lucrure, precumu suntu accentuarea si forme cojugative mai perfecte, pre cari dialecte-le italice, a' caror'a locuentia e mai departata de Ari'a, le lasara a se pierde mai pretotendenea, inse conserbandu une oria radecine mai curate de câtu ale limbei grecesci; pentru cà e lucru demnu de insemnatu, cumu cà form'a initiale a' vorbeloru in unele limbe resistu mai indelungu decâtu desinentie-le*) si totu, ce noi vomu numí armatur'a dein afora a vorbeloru.

La dein contra, limb'a comune italo-pelasgica, care neindoitu a custatu, cumu arata studiulu comparativu alu dialecteloru, ce le a formatu, se subimpartî in doue familie secundarie.

Inse in a-ante de a graí despre acesta subdivisiune a' fameliei italo-pelasgice, e de lipsa a premite câte-va cuvente despre una natiune, care contribuí in mare mesura la impoporarea si civilisarea peninsulei italice, si care nu se tiene de fameli'a indo-europena.

Intru una epoca, ce nu se pote determiná nece macaru aproximative, una colonia sosì pre mare in Italia. Acesta colonia se tienea probabilmente de viti'a semitica **) seau arameana, carea apoi se numì Etrusci, si carea, intendiendusi pre incetu domnirea, in scurtu devenì despunitoria pre totu centrulu peninsule, dela una mare panà la alt'a. ***)

Dar' inse, ori câtu de inaintati erau pre atunci, Etruscii nu potura sorbí elementulu indo-europeanu, care impreuna cu eli ocupá peninsul'a; ce e mai multu, acesti invasori neculti, profitandu de invetiature-le acelei colonie, o sujugara pre ea insasi dupa una lupta crâncena, ce tienù doua secle, si in urmai stersera limb'a, astringunduo se adopte pre a' loru. Popora-le, cari in acestu modu fecera, se despara elementulu etrusco-semiticu, se numeau Italioti seau Itali, si acestia suntu, de cari ne vomu ocupá aici mai indelungu.

*) Citàmu numai desinentiele casure-loru; cari remasera acelesi in tote dialectele italice, panà a nu ajunge la una desvoltare nedependente.

**) Stickel, das Etruskische, Lipsia 1858, si Chavée in conferentie-le dein 1865 in sal'a institutului musicale.

***) T. Liviu, V. 33: in utrumque mare vergentes. G. Conestabile, Degli Etruschi, Perugia, 1859.

Catrà miedia-dì, si in partea peninsulei, care mai tardîu fù numita Greci'a-mare (Apuli'a, Messapi'a, Lucani'a, Brutium), intru una epoca forte adunca in istoria se asiediasera Japigii, cari abia se cunoscura dein unele inscriptiuni nu deplenu esplicate, si de cari scienti'a sia camu uitatu panà acumu. Aceste popora se paru inse a fí conserbatu una limba prein terminatiunile sale mai aprope de cea greca si sanscrita, decâtu Italiotii nordului; ce prea liusioru se precepe, fiendu cà Japigii, alu caror'a pamentu erá mai de tote partile incungiuratu cu marea, nu aveau decâtu forte pucinu contactu cu vecinii loru; deci, se scie, cà isolarea e conditiunea cea mare a' conserbarei limbeloru, marturia se fia Islandenii, Canadenii etc. Limb'a Japigiloru dein asta causa se mantienù forte indelungu cu multu mai curata, de câtu a' fratiloru loru Italioti dela nordu. *)

Cesti dein urma, se subimpartîra in doue poporatiuni mari: Umbro-Samniti, si Latini. Umbro-Samnitii si eli se subimpartu in Umbri, Osci, Volsci, Marsi, si Sabini, dein cari idiome-le celoru trei mai dein urma suntu forte pucinu cunoscute, abia potenduse scí atât'a, câtu e de lipsa pentru clasificarea ethnografica si limbistica, ci forà de a fí cu potentia de ale studiá conformatiunea filologica. Dar' almentrea stà cu limb'a Umbrica si Osca seau Samnitica. De acea, nefiendu scopulu nostru de a urmarí mice-le famelie italice in misicarile, si revolutiunile loru politice, ci numai in limbe-le loru, pentru a cunosce in ce mesura pote fí interesante limb'a loru pentru studiulu celei latine, reinviàmu pre lectorii nostri, curiosi de a cunosce ethnologi'a Italo-Pelasgiloru la opere-le speciali publicate in asta materia, er' noi ne vomu apucá immediatu de studiulu comparativu alu vechie-loru limbe Umbro-Samnitice, sub care nume genericu cuprendemu pre tote acele dialecte, si alu vechiei latine, care formà pre cea clasica latina, alu careia studiu improfundatu este obiectulu cartei acesteia. Noi vomu terminá aceste date istorice cu vreo câte-va cuvente despre limbele romane seau novo-latine, si in fine vomu incepe in capete-le, ce urmeza, studia-le nostre limbisticê.

*) Este ceva relatiune de origine intre Japigi Italiei, si Japidii Albaniei, de cea parte a canalulu dela Otranto?

Se premitemu mai antaniu, ceea ce au de comune limbele italice (cea vechia latina, si cea umbro-samnitica) in alaturare cu limb'a greca.

Ele nu recunoscu litere-le aspirate, si nu au nemica analogu cu TH si PH grecescu (ϑ si φ); dein contra ele au una aspirata de totu speciale, pre F, care nu semena intru nemica cu Φ grecu, pentru cà ele-lu trascriu cu liter'a compusa PH. Deca pronunci'a lui F latinu ar' fi fostu de totu asemenea cu a' lui Φ grecu, precumu se pronuncia astadi, latinii aru fi trascrisu Φίλιππος cu Filippus, er' nu Philippus.

Er' F grecescu seau Digamma (δίγαμμα), de care dialectele grecesci, afora de celu eolicu, nu voru se scia nemica, se afla in cea mai mare parte in limbele italice.*) Asemenea si siueratori'a semiaspirata S dela inceputu (in grecesce Σ), in loculu careia grecii adese ori punu unu spiritu aspra (ʽ), er' la latini si Umbro-samniti se afla mai pretotendenea.**)

Form'a verbale media, nu a lasatu decâtu forte pucine urme in idiome-le italice, in loculu careia ele punu pasivulu cu R.

Numerulu duale a desparutu; er' ablativulu, ce-lu pierdura grecii, ele-lu conserbara; gerundiu-lu si supinu-lu suntu speciali pentru limb'a latina, ce cea grecesca nu le are. In urma, limbele italice, de mult'a contragere, ajunsera la una stergere mai totale a' desinentieloru; lapedandu dein finea vorbeloru tote vocali-le scurte si una parte mare dein cele lunge, asemenea si unele consunatorie; si anume cea umbrica ajunse la atât'a, câtu nu mai are, decâtu forme trunchiate si radicali de una selbatacia si uscatîme atâtu de mare, câtu o facu cu multu mai de diosu decâtu cea latina.

De almentrea, aceste doue grupe de limbe (latina si umbro-samnitica) se destingu curatu un'a de catrà alt'a prein caractere proprie loru, dein cari aici insemnàmu unele. Asia infinitivulu in um alu umbro-samnitiloru, precumu: devaum, a jurá pre diei (deva), nu se afla de locu in cea latina etc.

Alta diferentia e, cà Oscii si Umbrii conserbara form'a vechia a futurului, ce apare la greci in terminatiunea σω, er' latinii se impromutara dein form'a optativa in am seau terminatiunea bo.

Ce e mai multu, genetivulu comune in as s'a conserbatu la umbro-samniti, er' la latini s'a scaimbatu in is (afora de pater- si mater- familias), seau se suplenesce cu form'a locativo-dativa in i, si se dîce: liber Petri (petri contractu dein petroi), cartea lui Petru; asia se dîce si rosai (contractu rosae) dela rosa, in genitivu si dativu, una forma pentru doua casure.

In Rom'a numele terminate in us facu genetivulu in ei, contrasu in i; er' la Samniti se termina in eis (in locu de as), si la Umbri in es (erasi in locu de as). Molietiunile in limbele umbro-samnitice inca suntu forte dese, precumu: pectum (cu C cá Ce italicu) in locu de peccatum), candu dein contra cea latina e mai de totu aparata de zetacismu.

In urma, Umbro-samnitii punu P, unde Romanii punu Q; de esemplu: Pis=quis, Pod=quod, Pum=quum, Pam=quam etc.*) Particularitate, care de almentrea o aflàmu in cele mai multe limbe sorori indo-europene; asia: coquere latinescu respunde celui grecescu πέπτειν, slavonu pekon, sanscritu pakta; — quinque latinescu, la πέντε grecescu, pança sanscritu, penki lithvanicu, pumpu cimricu, fimf gothicu, fünf germanicu, five anglese etc.; pre candu Coig gallicu aduce cu quinque latinu; la care mai adaugemu dialectele grecesci, cari ne arata κῶς pre lenga πῶς, etc.

De almentrea, cu tote aste diferentie menunte si altele, ce vomu mai avé ocasiune de a le citá, dialectele latine si umbro-samnitice infacisieza una mare afinitate intre sene, dein care se esplica absorbirea totale a celei umbrice in latin'a; numai câtu, pre candu in Umbri'a limb'a se corumpea sub apasarea a milie de cause diverse, dein cuntra in Rom'a si in Florenti'a, cea latina sustienuta prein opere-le literarie, se modificá pre incetu, spre a devení acea idioma magnifica, de care ne ocupàmu aici.

Nu ne mai remane acumu, de câtu a dîce

---

*) Pronunci'a digamei se pare a fi fostu, ceea a cosunei V. **) De esemplu: sex, septem lat. ἕξ, ἑπτά gr. Notele traducatoriului.

*) Asia si equus lat., ἵππος grecu; si dein contra: lupus lat., λύκος grecu; columba si palumbes ambe latinesci, etc. Inca si aqua lat., apa rom.; equa lat., epa rom.; quatuor lat., patru romanesce etc. Not'a traducutoriului.

câte-va cuvente despre limbele **romane** seau **novo-latine**.

Mai antaniu se vedemu definitiunea generale: **Limbe-le romane suntu diversele moduri de a fí dein latin'a vulgare pre diferitele tienute, unde se stramutà prein ocupatiuni.** Latin'a vulgare seau poporaria, carea la autorii latini acumu se chiama **lingua vulgaris, rustica**, seu **vernacula** (Cicero), acumu **usualis** (Sidoniu Apollinare), acusi erasi **lingua quotidiana** (Quintilianu), opusa la **lingua clasica, urbana**, — latin'a vulgare nu e alta, decâtu resultatulu fusiunei vechie-loru dialecte latine, modificate prein midiu-loculu, unde se vorbeau. La acestu elementu primitivu, limbele romane, ajungundu la onorea de literatura au adausu una suma de vorbe impromutate, cu ore-care artificiu dein latin'a clasica, ce remasese inca mai multu seau mai pucinu intrega la clerici si invetiati. Atunci se vediù oresi ce analogu, cu ceea ce se petrecù in Rom'a pre la capetulu republicei. Literatorii, poetii, gramaticii, cu unu cuventu toti cari aveau opu, pentru claritatea si durabilitatea scripteloru sale, de a se sierbí de una limba seriosu constituita, se nevolîra a scote dein idiom'a, in carea scrieau, contractiuni-le prea tari, pierderile prea mari, cu unu cuventu a reparà desordinile, pre cari tempulu si usulu le facuse in limba; in Rom'a, se incercara a reconstituí vechie-le forme; in Europ'a novo-latina, imbracara cuventele latinei clasice francesce, spaniesce, italienesce etc. In Franci'a anumitu, unde acesta miscare se complenì dela XIII panà la XVI seclu, resultà de acì limb'a lui Corneille, Racine, la Fontaine si Bossuet; precumu in Rom'a atare lucrare a' gramaticiloru si glosatoriloru facilità crearea scripteloru lui Cicerone, Virgiliu si atâtoru alti barbati illustri. E de ajunsu a luá alàmâna una pagina dein Joinville, seau una comedia de ale lui Plautu, spre a cunosce, câtu a fostu de mare importanti'a acestei renoiri limbistice, care, in ambele tiere, precese si preparà renovatiunea literaria aloru doua secle a' lui Augustu si Ludovicu XIV.

Deci limbele romane suntu esîte dein **sermo vulgaris**, carele, graindu ce-e dereptu, nu erá de câtu unu felu de limba provinciale, francesca, spanica, italica, subtu una forma diferita, mai vechia si mai perfecta, decâtu ceea ce imbracà in dîlele nostre.

Mai tote, se nu dîcu tote, dialectele, ce se vorbescu astadi in Franci'a, Itali'a, Romani'a si in peninsul'a spanica, se tienu de grup'a novo-latina. Ceea ce nu va se dîca, cà unu anumitu numeru de elemente eterogenie nu s'au introdusu in aceste idiome, spre a formá limbele novo-latine ce se vorbescu acumu; e forte certu, de esemplu, cumu cà cea francesca a retienutu dein invasiunile germanice 750 vorbe germane; cari inse nu o impiedeca a fí limba novo-latina mai multu, decumu vocabule-le cele numerosa lasate in Spani'a prein invasiunea araba, si ore cate-va forme slavice, ce românii le impromutara dela vecinii loru despre nordu, nu facu dein cea spanica limba semitica, nece dein cea romanesca slavonica. Tote aceste idiome suntu romane seau novo-latine cu acel'asi titlu cá cea italica, provinciale, etc.

Speràmu, cà nu va asteptá cene-va dela noi, se dâmu aici istori'a particularia a' fia-carei dein aceste limbe; care pentru mai multe deintre inse, s'a sî facutu in cele mai dein susu, er' pentru cele alalte s'aru cere cunoscentie speciali si unu spatiu mare, care inca ne lipsescu. De acea, ne vomu multiemí a dá una idea generale despre idiome-le principali novo-latine, cari pentru mai mare chiaretate le vomu impartî in trei grupe principali: grup'a **franco-provinciale**, grup'a **italo-spanica** si grup'a **romanesca**.

Si se va vedé numai decâtu, cà acesta divisiune, nu e arbitraria, si nu se fundeza, cumu ar' poté cene-va crede, numai pre una impartîre geografica, ci in adeveru pre distintiuni filologice.

Deci dîcemu mai antaniu, cà ipotesea unei limbe romane originarie si unice, dein carea se se fia derivatu tote cele alalt'a nu e sustienuta astadi de nemenea *). Amorea propria natiunale a vreunei fractiuni dein Europ'a latina pote cà siar' aflá orecari preferentie dein atare ipotese, inse adeverulu scientificu nu are nemica de a face cu atare amore propria, si evidenti'a respinge in deplenu ide'a unei limbe romane primitive inca in viatia.

Ceea ce distinge profundu grup'a romana **franco-provinciale**, e conserbatiunea **desinentieloru casuali**. In adeveru, intre sistem'a unei limbe latine cu siepte—optu casure, si a' limbeloru moderne novo-latine, cari tote-su **analitice**

*) **Raynouard** aflá limb'a rom. primitiva in cea provinciale, — inse in urma-si recunoscà erorea.

si siau pierdutu desinentie-le casuali, esiste una sistema mestecata sintetica-analitica, care o conserbara limbele franco-provinciali, si cari noi le vomu esaminá pre scurtu.

Aceste limbe au doue desinentie, un'a pentru casulu subiectu, alt'a pentru casulu regime. Semnulu subiectului e unu S, luatu dein S de a' dou'a declinatiune latina: dominus, la care suntu reduse tote cele alalte, er' semnulu regimului e absenti'a acestui S. *) La acesta regula nu suntu supusa numele femeniesci cu terminatiune feminina. **) Er' in plurale, pentru numele masculine, e intorsa, asiá câtu nominativulu (tipulu: domini) nu recepe S; dein contra, acusativulu (tipu: dominos) lu-conserbeza. ***)

Pentru cele alalte casure, afora dein regime si subiectu, terminatiunile acestea se suplenescu prein prepusetiunile: De seau de le (du); à seau à le (au), etc.; inse in evulu mediu, pronumele implenea loculu acestor'a, precumu: li baillis le Roi, = ille bajulus illius regis. ****)

Mai avemu inca sî alte remasîtie de desinentie casuali in aux dein plurale dela al dein singulare (cheval, chevaux); in S dein fils, bras, appas, etc., si in alte esemple, ce ar' fí prea lungu a le citá.

Cea provinciale inca are desinentie casuali.

Altu caracteriu forte interesante pentru studiulu celei francesci, este accentuatiunea.

Predominatiunea accentului esistea inca dein limb'a latina, si fù caus'a nenumerateloru contractiuni, ce le intempinàmu in acesta limba. Silab'a accentuata a mancatu prea de multe ori pre vecine-le sale, forà de a impiedecá inse pre latin'a de a fí una limba de puritate admirabile, compusa dein elemente omogenie, si ecale, deca nu mai pre susu, in fromosetia, cu grec'a si sanscrit'a.

In cea francesca, accentulu de multe ori trece de pre subiectu la regime, si dede desinentie-le casuali la unu mare numeru de vorbe si alesu da vorbe latine in or, ior, si ator, astadi in eur si re in cea francesca moderna.

Eca vreo câte-va esemple, in care amu semnatu cu accentu silab'a tonica.

Imperátor a datu emperere, er' imperatórem, empereor, empereur; donere respundea la donátor, er' donatórem formà pre doneor, donneur; chantre esî dein cántor, er' canteor, canteur (chanteur) dein cantatórem; sire respundea la senior, er' seigneur la seniórem.

Dein aceste doua esemple mai dein urma se vede, cà noi amu conserbatu une oria ambe formele dein casurele de regime si de subiectu, ci cà le aplecàmu intru insemnari cevasi diferite.

Aceeasi regula de accentuatiune a datu si casure-le unoru nume in as pr. abe = ábbas; abé = abbátem, in o, pr. lerre = látro, larron = latrónem, — in er, pr. prestere = présbyter, prevere = presbytérum, — in ans, pr. enfe = infans, enfant = infántem, etc.

Limbele italica si spanica au retienutu accentuatiunea latina.

Regul'a accentuarei francesci a remasu panà in dîlele nostre, si totu mai tiraniseza limb'a nostra. Deintru ins'a are a se esplicá daten'a nostra cea curiosa de a trascrie unele nume proprie straine schimosindu-le intru atât'a câtu nu se mai potu cunosce.

Inse deca accentuatiunea a ajunsu panà la noi, dar' nu si desinentie-le casuali. Pierderea acestora desinentie, care dupa espresiunea lui Littré *) se pare a fí „tendenti'a generale a' limbeloru romane," in Franci'a avù locu pre la finea seclului XV.

Luandu de base pentru clasificarea limbeloru starea de conserbatiune, in carea le aflàmu, se cunosce, cumu cà cea provinciale, si alesu cea francesca, suntu mai pre susu de cea italiana si spanica.

In adeveru, noi nu aflàmu, in nece una epoca istorica seau literaria, vre unu dialectu dein limbele ispanica-italica, se fia avutu desinentie casuali; de unde cauta se concludemu, in cuntr'a prejude-

*) Esemple: li chevals caballus, le cheval caballum; li chevels capillus, le chevel capillum; li fils filius, le fil filium; li bras brachium (nomin.), le brac brachium (accus.); li rois rex, le roi regem.

**) La rose rosa, la rose rosam; in plur. les roses in ambe casurele.

***) Li cheval caballi, les chevals caballos.

****) Cá in romanesce la celi vechi: omululu D. dicu: Not'a traduc.

*) Istori'a limbei francesci, Paris Didier, t. I, introd. p. XXIV.

tiului receptu *), cumu cà aceste idiome s'au taliatu mai curundu de catrà trunchiulu comune latinu, si prein urmare suntu mai pre diosu de grup'a franco-provinciale. **)

Prein care nu vremu a dîce, cà in ore care-va momentu, cea italiana si spanica nu aru fí cunoscutu acelu periodu mestecatu, intremediare intre limbele cu desinentie casuali si intre cele curatu analitice; dein contra, noi potemu afirmá orbesce, cumu cà limbele italo-spanice inca au avutu, in ore-care epoca a' vietiei loru, deca nu una declinatiune cu doua casure, celu pucinu una remasîtia semtîta de desinentie casuali; numai câtu, acesta suvenire s'a pierdutu mai curundu la ele, decâtu la sororile loru dein Galli'a, si in monumentele cele mai vechie ale aceloru idiome, ce ne-s'au pastratu, nu se mai afla urma de atari desinentie; cu alte vorbe, grup'a italo-spanica catrà ramulu franco-provinciale se are strinsu cá nepotulu catrà unchiu, seau mai bene, ea se afla pre unu fustelu genealogicu mai de diosu in scar'a descendentiei limbeloru ariace.

Deci trei stari suntu pentru limbele latina si novolatine: 1° una stare *comune latina* (sermo vulgaris); 2° una stare *semi-sintetica* si trecutoria, propria totoru idiomeloru novo-latine in teoria, er' in realitate, forte avuta cu tesauri nemesurati in ambe dialectele Franciei; 3° in urma, una stare *analitica*, *definitiva* seau *moderna*, adeca francesca, provinciale, italica, spanica, portugalica, de astadi.

Cea *provinciale* (langue d'*oc*), espirà cá limba literaria in periodulu alu doile; er' cea *francesca* (langue d' *oil*) ***) avù una literatura in a-ante de finea acestui periodu alu doile; cea *italica*, *spanica*, *portugalica* nu-lu cunoscura nece una data, cá limbe scrise, si literatur'a loru nu se incepe, decâtu cu formatiunea periodului alu treile seau analiticu.

Limb'a *valaca* seau *romanesca* avendu-si originea sa in cercustari cu totulu diferite, recere a fí tractata intru unu paragrafu speciale; mai antaniu unu cuventu asupr'a istoriei acestei limbe. In seclulu II, alu erei nostre, Trajanu dupa diece ani de batalia cumplita cuprense Daci'a, luà capital'a Zarmisegethusa, constrinse pre Decebalu regele acestui tienutu se-si faca morte la a. 105, ocupà acesta provincia si o adause la imperiulu romanu. Inse apararea energica si crâncena a' Daciloru *), si marile migratiuni, ce urmara dupa ocupatiunea romana, desiertara intru atât'a acestu tienutu, câtu Traianu fù necesitatu a tramite colonie dein tote partile imperiului. „Trajanus (dîce Eutropiu ist. VIII, 3) victa Dacia, ex tota orbe romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas; Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta.“

In cele doua secle dupa Traianu, acesta emigratiune romana continuà, si cu tote cà unu mare numeru de vechii locuitori s'au reintorsu, elementulu romanu precumpanì intru atât'a, câtu astadi abia se mai afla urme dein idiom'a Daciloru in limb'a romana. **)

Inse acesti subditi ai Romei, colonisatorii Daciei, erau veterani si omeni dein clasea inferiore, adunati dein tote provincie-le imperiului „*copias ex toto orbe romano collectas*“, dice anumitu Eutropiu; de acea, eli adusera cu sene in noua patria, unii latin'a rustica dein Spani'a, altii limb'a vulgare dein diferitele provincie ale Italiei, altii mai in colo gallo-latin'a dein Provincia; in urma, dein tote aceste dialecte romane, topite intru una singura limba nationale, s'a derivatu *limb'a româna*, carea, cu tota paresirea imperatului Aurelianu la a. 270, si cu tote invasiunile barbariloru, dein cari nece un'a nu a crutiatu Daci'a romana, a remasu, pre lenga unu micu elementu slavicu introdusu mai tardîu, una adeverata limba latina, soru cu cea francesca, italica, spanica si provinciale.

Deintre caracterii particulari limbei romanesci, noi vomu citá numai unulu, celu mai speciale deintre tote, ce o destingu de sororile ei; pre cându

*) Dupa acestu prejudeciu, cea italiana ar' fí fili'a primogenita a' latinei; care asertu e totu atâtu de falsu, cá cel'a, cumu cà latin'a e fili'a celei grecesci, si sanscrit'a mam'a toturu limbeloru indo-europene.

**) Ce ar' dîce dn. autoriu, deca ar' cunosce desinentiele casuali ale limbei romanesci? Not'a traducut.

***) Asia se numira aceste doua dialecte, dela *oc* = *hoc* latinescu, seau *oil* adeca *oui* francescu = asia.

*) Dacii se paru a fí fostu una natiune de vitia slavica seau mai bene germana. Vedi mai susu.

**) Catalogulu vorbeloru dacice, ce se afla in limb'a romanesca, vedi la Adelung in Mithridates t. II. (Ne indoimu forte de adeverulu acestui asertu. Traduc.)

acestea punu articlulu totu de un'a in a-antea numelui, ce-lu determina, cea romanesca-lu pune dupa numele determinatu si-lu impreuna cu acestu numa asia, in câtu amendoua facu numai unu cuventu. Asia romanulu dîce limbe-le in locu de le limbe*), omu-lu in locu de l'omu, sore-le in locu de le sore, perii in locu de i peri (lat. pili), cânii in locu de i cani; si in femininu muierea in locu de a muiere, florea in locu de a flore.

Cu atât'a terminàmu acesta scurta deductiune despre limbele romane, care volîramu a o pune sub ochii lectoriloru, pentru a facilitá intielegerea studia-loru nostre filologice. Noi nu vomu amentí nece de vechi'a limba sardica, ce P. Martini**) o a aflatu de curundu in unele manuscrisa pretiosa, ce le a publicatu, nece de cea grisonica seau roumanch, nece de numerosa-le dialecte, ce se vorbescu astadi in Itali'a, Spani'a si Franci'a, pre lenga limbele literarie. Si ne va fi destulu a dîce, cà aceste dialecte, dein puntu de vedere limbisticu, au acceasi valore si prein urmare acelesi derepture cu idiomele oficiali. Ele suntu sororile acestoru idiome, si lipsescu a fi studiate dein acelesi motive si cu asemene atentiune. Limbele oficiali, ale caror'a dictiunaria adese ori suntu mai sarace decâtu ale dialecteloru, nu au alta superioritate preste sororile loru mai pucinu fericite, decâtu a'fortunei; puse in conditiuni geografice, politice seau literarie, mai bune de câtu dialectele vulgari, castigara consecrarea successului, carea in lume intrece pre tote cele alalte. Deci oblegatiunea limbistului este, deca nu a indereptá prejudecia-le anevolia de sterpitu, dar' celu pucinu a probá acestoru dialecte, studiandu-le cu zelu, cà le scie apretiuí utilitatea si valorea loru.

In cartea ce urmeza, vomu se dâmu unele notiuni scurte despre gramatec'a comparativa a' limbei ario-latine —.

*) Se pare, cà autoriulu credea, cà limb'a e femininu.

**) Pergamene, codici e fogli cartacei d' Arborea, raccolti ed illustrati de P. Martini, Cagliari, Timon, 1861—5, 4-o max.

Not'a. Cu acestea inchidemu estractulu dein pretiosulu opu alu D. de Caix, invitandu pre celi ce aru dorí se cunosca si mai in colo resultatele cercetariloru dein acestu opu eminente, la insusi opulu autoriului.

(XXIV.)

Biografi'a lui G. Georgiu Sincai, scrisa de elu insusi.

b) Comentariu seau note.

(Fine.)

(13) Methodum scholas Vernaculas Nationales, (a nova rectiore, politioreque Norma Normales etiam dictas) docendi, et regendi, Viennae didici, super quo studio meo tale obtinui Testimonium:

(13) Metodulu de a invetiá si indereptá scolele asia numite Normali nationali cu limb'a materna, l'am invetiatu in Vien'a, de unde am si capatatu urmatoriulu Atestatu:

Endesunterschriebener bezeuge hiemit, dass der Wohlehrwürdige Herr, GEORGIUS GABRIEL SINKAI, Basilianer aus der Fogarasienser Dioeces, nicht nur den Vorlesungen, welche in der hiesigen kaiserlichen königlichen Normalschule bei St. Anna über die Katechetik, und Methode sind gehalten worden, sehr fleissig beigewohnet, sondern derselbe hat sich auch bei dem mit ihm vorgenommenen Examen gezeuget, dass er dasjenige verstehe, um das Amt eines Katecheten mit Nutzen zu bekleiden, und nach der kaiserlichen königlichen Schulverordnung vorgeschriebenen Lehrart zu Katechisiren. Zu Urkund dessen ist ihm gegenwärtiges Zeugniss unter der gewöhnlichen Fertigung ertheilet worden. Wien, den 2. März 1780.

I. I. v. Felbinger. (L. S.)

(14) Ibidem eodem tempore operam dedi Iuri Naturae, Publico Universali, Gentium, et Ecclesiastico. Ex deperditis Testimoniis reliquis, unicum sequens adhuc nuper adinveni, quod ita sonat:

(14) Totu acolo si pre acel'asi tempu am studiatu Dereptulu Naturei, publicu, universale, si basereceseu; despre care dein testimonia-le pierdute am mai aflatu nu demultu Atestatulu ce urmeza:

Qui subscripsi Praesentia, iisdem fidem facio, Reverendum, ac Doctissimum Dominum GABRIELEM SINKAI, Collegii Graeci Convictorem, in primo ex Institutionibus Iuris Ecclesiastici Publici instituto Semestri Examine ea haustae Doctrinae Specimina dedisse, ut Eminentiae Notam, Laudemque fuerit promeritus. Quod igitur Testimonium pro facta mihi Potestate dabam Viennae die 15-ta Martii 1780.

(L. S.) Ios. Pehem m. p. I. V. D. S. C. R. A. M. a Consiliis Regiminis, et Iuris Ecclesiastici Professor publ. ord.

([15]) Celebris Scriptor, et Rerum Hungaricarum Collector, DANIEL CORNIDES, ipsemet me, praeter omnem spem, et opinationem meam, Viennae primum accessit, et saepius dein invisit, cui postea quam omnia mea Manuscripta noscenda exhibuissem, maxime iis afficiebatur, quae de Cumanis quaedam illi vetustissima communicaveram. Atque abinde talis inter nos exorta est familiaritas, qualem nonnisi praecox eius obitus solum dissolvere poterat. Iuvit ille vicissim me subministratis variis rarioribus pro Lectione Libris et Manuscriptis suis.

([16]) Perinde de illustrata eruditissimis Commentariis suis universa Transilvania optime meritus, nobilissimus Historiographus, IOSEPHUS BENKŐ, multum me litterariis suis adminiculis adiuvit, donec ob amplissima sua Merita propter brutalem furorem, et invidiam eorum, qui de Publico bene mereri studentes, cane peius, et angue detestantur, pari mecum fato, et calamitati involutus non fuisset! —

([17]) Fuit quoque Viennae peculiaris meus Fautor, Protector, et Patronus Excell. D. IOSEPHUS GARAMPI, Archiepiscopus, Episcopus Montis Falisci, et Corneti, apud Augustissimam Caesaream Regiam Aulam Vindobonensem eotum Nuntius Apostolicus, mihi summa cum indulgentia, et benignitate liberum quovis tempore accessum praebens ad Bibliothecam Nunciaturae Apostolicae, imo ipse ultro excutiens ad scopum meum, et materiam pertinentes Libros, et Manuscripta, eorumque liberrimam mihi concedens descriptionem, et usum.

([18]) Excell. Ill. ac RR. D. IGNATIUS DARABANT, hodiernus Graeco Catholicus Episcopus Magno-Varadinensis, tunc Monasterii Balasfalvensis SS. Trinitatis Ordinis S. Basilii M. Praepositus, Episcopi Fogarasiensis Vicarius Generalis, et Causarum Auditor Generalis, pater, et nutritius meus dulcissimus, sua auctoritate, et iudicio effecit, ut Romam Anno 1774 mitterer pro altioribus studiis; qui inde reversum me benignissime semper tractavit, et protexit, quin postea etiam, ubi nuncium vitae monasticae misissem, constanti me gratia, auxilio, patrocinioque ad haec utque tempora fovere dignatus est. Atque, ut cetera magna, et singularia in me eius beneficia nunc non attingam, dum munere Directoris innocenter exutus, aliisque gravioribus iniuriis lacessitus, et pluribus calamitatibus insons ob publica commoda per me fideliter promota, exagitatus fuissem, tunc me querelas meas iustissimas Throno Regio

([15]) Renumitulu scrietoriu si adunatoriu de lucrurele unguresci, D. Cornides, insusi mai antaniu preste asteptare m'a cercetatu in Vien'a, si dupa acea mai de multe ori, caruia apoi iam aratatu tote manuscrisa-le mele, dein cari mai alesu s'a interesatu de cele cei comunicai despre Cumani, uncle forte vechia. Dein care tempu apoi atât'a amicetia se incepù intre noi, câtu numai mortea lui prea tempuría a potutu se o desfaca. Asisiderea si elu m'a ajutatu cu multe carti si manuscripte mai rari, ce mi le a datu spre lectiune.

([16]) Asemenea si prea meritatulu de Transilvani'a, pre carea o a illustratu cu comentaria prea erudite, si prea illustrulu istoriografu Jos. Benkö, inca multu m'a ajutatu cu ajutoria-le sale literaria, panà ce pentru multele lui merite dein partea celoru, ce urescu pre omenii bene meritati de patria, in asemene sorte cá si mene, dein invidia si mania brutale, fù invaluitu in mari calamitati.

([17]) Unu patronu destinsu alu mieu in Vien'a a mai fostu si Exc. D. Ios. Garampi, A. Epp. si Episcopulu dein Falisci, si la prea august'a Curte imperatesca dein Vien'a Nunciu papale, carele totu de un'a cu cea mai mare bunetate mia datu intrare la bibliotec'a nunciaturei apostolice; ba inca insusi cautá cartile si manuscripte-le, ce mi poteau sierbí pentru scopulu mieu, si mi-le lasá in deplena libertate de a le decopiá si usuá.

([18]) Exc. Sa D. Ignatiu Darabantu, episcopulu de acum'a gr. catolicu alu Oradiei mari, er' pre atunci Prepositulu munasteriului S. Treimi alu Basilitiloru in Blasiu, si Vicariu generale alu Episcopiei Fogarasiului, precumu si presiedente scaunului de judecata, parentele si crescutoriulu mieu celu prea dulce, cu autoritatea si judecat'a sa facù, de am fostu tramisu la Rom'a in a. 1774 pentru studia mai inalte, er' dupa reintorcere totu de un'a forte cu blandetie m'a tractatu, inca si dupa ce m'am lasatu de viati'a monastica, de pururea a bene volîtu a me ajutá cu grati'a si favorea sa panà acumu. Si cá se nu atingu aici tote benefacerile lui cele mari si multe spre mene, destulu vá fi se amentescu, cà pre candu fui destituitu dein Directura forà culpa, si pentru benele, ce am facutu publicului cu tota credenti'a, am fostu espusu la multe si grele injurie si calamitati, si atunci vrendu io a me duce la Vien'a in 1796

substernere meditantem, et ob id Viennam A. 1796 ascendentem, non exoratus viginti Aureis inopem peregrinum sponte sua donavit! Haec, haec est vera Christiana, et Apostolica Charitas! succurrere afflictis, et derelictis, quo maxime egent, tempore. Tales ipse etiam Deus hilares Donorum datores diligit, et remuneratur; qui ut centuplum (sic) Eidem pro me, aliisque retribuat, dum vivam, exorare gratus, plusque non desinam.

([19]) Prima Principia Latinae Grammatices ad usum Scholarum Valachico-Nationalium quibus propter maiorem incipientium Puerorum facilitatem adiecta est Valachica Lingua. Balasfalvae typis Seminarii Diocesani 1783, 8-vo pag. 184.*) Eadem Hungarice, et Germanice separatim ibidem edi curavi, adiecta Valachica ubique Lingua.**)

([20]) Gramaticam Valachicam, supra sub Nro. 12, redductam (sic), a V. Cl. Samuele Klein compositam, additis novis pluribus Regulis, et Observationibus adauxi, in meliorem ordinem redegi, et Dialogis aliquot locupletavi, ac tandem communibus meis, illius, et aliorum Seminarii S. Barbarae Alumnorum expensis typis etiam excudi curavi.

([21]) Alphabeta Normatica duo edidi, unum in Primariae Scholae Balasfalvensis, aliud vero in usum ceterarum Trivialium Transilvaniae Scholarum. Prius quatuor Linguis, utpote Latinae, Hungaricae, Germanicae, et Valachicae Litteris constabat: posterius solum Characteres Valachicos exhibebat. Utrobique Tabellae de Litteris, Syllabizatione, et Lectione ad amussim exactae continebantur.***)

([22]) Pie defunctus Ill. ac RR. D. Episcopus Fogarasiensis, PETRUS PAULUS ARON de BISZTRA, circa A. 1757 duos edidit Catechismos. Ex his, Lingua Latina compositus, erat fusior, adeoque Clero Iuniori potius, quam Adolescentiae scholasticae destinatus. Alter rursum idiomate Valachico conscriptus,†) admodus brevis, et compendiosus, minus idoneus repertus est pro novis Scholis Normalibus Valachicis. Eapropter iussus sum talem novum Catechismum concinnare, qui omnimode conformis esset recenti Normalium Scholarum docendi Methodo; qualem etiam illico adparavi, et qui nunc non tantum in hisce Scholis ubique praelegitur, verum ab iis etiam Clericis assidue teritur, qui Sacerdotio initiandi prius ex Doctrina Christiana ante susceptos ordines rigorosum subire debent Examen. Pa-

si ami asterne plansori-le mele cele prea derepte ina-antea tronului imperatescu, de buna volia si ne rogatu m'a ajutatu in saracia-mi cu 20 de galbeni! Ast'a este adeverata caritate crestinesca si apostolica! a ajutá pre celi amariti si paresiti, candu au lipsa de ajutoria. Atari datatori de ajutoria cu anema buna, iubesce si D. dieu si le replatesce! caruia cá pentru mene si pentru altii insutitu sei retribue, nu voliu incetá a me rogá nece una data, cu multiemita.

([19]) Titlulu acestei carti este, latinesce: Prima Principia latinae Grammatices, quae ad usum Scholarum Val. Nationalium, propter majorem incipientium Puerorum facilitatem, adjectâ Val. linguâ, in hunc ordinem redegit, ac typis edi curavit G. G. Sinkai etc. Acelesi si in limb'a unguresca si germanica le am edatu, adaugundu si cea romanesca.

([20]) Gramatic'a limbei romanesci, latinesce, vedi mai susu nr. 12, compusa de Sam. Clainu, adaugundu mai multe regule si note o am immultitu, ordinatu, si cu vreo câti-va dialogi o am inavutîtu, si in urma, cu spesele nostre si ale altoru alumni dein Seminariulu S. Barbare, o am sî datu afora in tipariu.

([21]) Doua Abecedaria normalice am edatu, unulu pentru scol'a primaria dein Blasiu, altulu pentru cele alalte scole satesci dein Trni'a. Celu de antaniu in 4 limbe: latinesce, unguresce, nemtiesce si romanesce, cu litere-le loru; er' alu doile numai cu litere romanesci. Intru amendoua erau cuprense tabele de litere, silabisare si lectiune dupa regula esacta.

([22]) Repausatulu Episcopu P. P. Aron de Bistra, pre la a. 1757 edà in Blasiu doua Catechisme, unulu in limb'a latina mai pre largu si asia mai acomodatu pentru Clerulu teneru, decâtu pentru tenerimea scolastecea, er' celu alaltu in limb'a romanesca, forte pre scurtu, de acea neacomodatu pentru noue-le scole normali romanesci. Dein care causa mise demandà a compune unu altu Catechismu, care se fia cu totulu conformu noului metodu de invetiatura in scolele normali; care l'am si compusu numai decâtu, si care si panà astadi se prelege nu numai in tote scolele acestea, ci e forte studiatu si de aceli Clerici, cari vrendu a se chirotoni preuti in a-ante de chirotonia au de a pune esame rigorosu dein invetiatur'a crestinesca. Inca si parochiloru e de mare ajutoriu, fiendu cà deintru insulu mai

*) Dein ea am invetiatu si io in annii 1814—5.

**) Nece nu o am vediutu, nece nu i am datu de urma panà acumu.

***) Am vediutu si avutu pre celu mare.

†) Am avutu pre celu tiparitu in 1756, 8-o.

rochis etiam est magno subsidio, dum passim ex eo neo-sponsos, et sponsas ante initum Matrimonii sacramentum instituunt, et examinant.*)

([23]) Arithmeticam Valachicam,**) quantum scio, ante me nemo in lucem protulit. Hanc ego systematice deduxi, et captui puerorum facillima, et clarissima methodo proposui.

([24]) Duodecim annorum spatio, quibus regundis per Magnum Transilvaniae Principatum Scholis Trivialibus Valachicis praefui, nunquam ab iis visitandis, emendandis, augendis, firmandisque destiti. Nec intermissae curae meae, et conatus sua caruere successu. Etenim me urgente, et agente ad tercentas usque excrevere. Salarium meum ordinarium erant universim Rhfloreni 300. In Visitationes tamen annuas harum Scholarum factae itineris Expensae titulo Diurnorum refundebantur mihi e communi Nationalium Scholarum fundo. Regnante Augg. IOSEPHO II. Imp. et Rege Apost. ter successive omnes, et singulas Valachicas Scholas Nationales adactus sum visitare, et de earum statu, progressu, ac institutionibus officiosam praesentare Informationem. Quid denique pro harum incremento, stabilitate, et flore praestiterim, duo sequentia attestabuntur Documenta.

Primum est Supremi Inspectoris omnium in Transilvania Nationalium et Romano- et Graeco-Catholicarum Scholarum sequens:

toti invetia pre personele, ce voru a se casatorí, cele de lipsa, si le esamineza.*)

([23]) Aritmetica romanesca, in câtu sciu, in a-ante de mene altulu nu a edatu. Io o am dedusu in sistema, si o am propusu pentru preceperea prunciloru dupa unu metodu mai liusioru si mai chiaru.

([24]) In cursu de 12 ani, in cari am fostu pusu directoriu preste tote scolele satesci romanesci dein Trani'a, nece una data nu miam pregetatu ale cercetá, indereptá si ale intari, dar' nece au remasu forà resultatu ingrigirile mele; fiendu cà la starnenti'a mea numerulu s'a redicatu panà la 300. Salariulu mieu ordinariu preste totu erau 300 floreni, inse spesele de preste anu, ce se faceau cu visitatiunea acestoru scole se refundeau sub titlu de diurne dein fundulu generale alu scoleloru nationali. Sub imperatulu Iosefu II, de trei ori am fostu necesitatu a visitá tote scolele romanesci un'a câte un'a, si a dá oficiosa relatiune despre starea, progresulu si dispusetiunile aceloru scole natiunali. In urma, câtu am lucratu pentru crescerea, intarirea si inflorirea acelor'a, voru documentá urmatoria-le doua Atestate.

Celu de antaniu este dela Inspectoriulu totoru scoleloru normali dein Trani'a Romane si greco-Catolice, care urmeza:

Exhibitorem praesentium, Dominum Georgium Sinkai, Scholarum Nationalium Graeci Ritus unitarum Directorem, a tempore, quo hocce Scholarum Institutum viget, omnibus Officii sui partibus non minori studio, quam dexteritate satisfecisse omnibusque viribus adlaborasse, ut inter suae Nationis Iuventutem Ingenii, Morumque Cultura, sanioresque de Officiis civicis Notiones propagentur, requisitus adtestor. Cibinii die 19. Augusti 1792.

(L. S.) I. Lethenfeld m. p. Scholarum Nationalium primarius Inspector.

Secundum est Cleri Graeco-Catholi Dioecesani Fogarasiensis tale:

Alu doilea e dein partea Clerului Gr.-Catolicu dein diecesea Fagarasiului, acest'a:

Nos almae Dioeceseos Fogarasiensis Archidiaconi Graeco-Catholici ubi convenissemus ad praestandum Sacratissimo Imperatori, et Principi, Domino FRANCISCO II. Domino Nostro Clementissimo, Fidelitatis Homagium, Generosus Georgius Sinkai, Scholarum Nationalium Graeco-Catholicarum in Magno hoc Transilvaniae Principatu Director, Nos demisse requisivit, ut sibi Testimonium quoddam super Meritis, quae in erigendo, dirigendoque Scholas posuit, benevole impertiremur; cuius petitioni deferentes testamur, cum iam inde ab exordio erectarum in hac Dioecesi Scholarum Nationalium sedulo adlaborasse, ut Litteratura, Ingeniique Cultura, in Iuventute magis, ac magis plantetur, et propagetur, et quo scopum hunc adsequatur, praeter quod Candidatos ad Magisterium omni cum Sedulitate instruxerit, Scholas quoque dum, et quando ab Excelso Regio Gubernio iussus est, ita visitasse, ut nullis unquam Fatigiis, quid quod saepe nec propriae quidem Valetudini pepercerit.

Quo vero Zelum hunc suum in Emolumentum Nationis, et Publici magis contestaretur, complures Libellos Normales in publicam Iuventutis utilitatem partim ex germanico idiomate in Valachicum vertisse, partim proprio favore, ac labore in lucem publicam edidisse. Cuius Zelum seduloque

*) In adeveru e numai traductiunea asia numitului Catechismu Migazzi-anu, tiparita in 1783, 8-o, panà mai anu tiertiu in usu.

**) Ꙟндрептаре кътръ Арітметіка, 1785, 8-о.

impensum in publicum Iuventutis Scholasticae Emolumentum Laborem condigne respicientes, dignum cum censemus, quo Fatigiorum suorum pro Publico exantlatorum Meritum in condignam Reflexionem sumatur, et eorum, quorum opera in promovenda sua Fortuna uti vellet, singularem Recommendationem praesentis Testimonii Nostri vigore promereatur. Dabatur e Congregatione Dioecesanorum Archidiaconorum Balasfalvae 18-va Xhris (sic) 1792.

(L. S.) Per Demetrium Kaján m. p. Notarium Generalem Cleri Graeco-Catholici Fogarasiensis.

(24) Ab obitu Augg. IOSEPHI II. audaciores redditi hostes Nationalium Scholarum, per diversos occultos gyros me eo usque insontem suffodicarunt, donec etiam ceu perniciosorum quorundam effictorum Germanicorum principiorum falso actum reum praegesto Directoris munere non exuerunt. Sic a Fortuna fere derelictus, retraxi me sub alas faventissimi mihi Transilvaniae Magnatis, Ill. D. Danielis Comitis Vass de Czege, Camerarii Regii, Consortisque eius Ill. D. Clarae Szerentsi. In Aula eorum integro sexennio moratus, tres eorundem filios Comites, Thomam, Ioannem, et Georgium, e quibus Transilvania magna speranda habet fulcra, Bonis Artibus, et Scientiis institui *); praeterea in Bonis illorum Oeconomiae curam gessi, et ab Officialibus rationes exegi: quibus rebus factum est, ut Studia mea privata seponere, culturamque mei litterariam tantisper negligere debuerim.

(24) Dupa mortea Imperatului Iosefu II., neamicii scoleloru nationali, devenindu mai audaci, pre cali ascunse intru atât'a m'au sapatu pre nedereptulu, panà ce m'au scosu dein postulu de Directoriu, inculpandume, cà asi fi partasiu unoru principia periculosa germanice. Asia paresitu de sorte me retrasi sub aripe-le gratiosului mieu patronu, D. Comite Daniele Vass de Ciag'a, si Domnei sale D. Clar'a Szerentsi. In curtea loru petrecundu 6 ani intregi, am educatu pre trei aì loru fili: Tom'a, Ioane si Georgiu, dela cari Trni'a are se astepte multe bune, invetiandui artile bune si scientie-le; totu de una data portai grigea economiei in mosie-le loru,, si am trasu socotel'a cu deregutorii loru; prein cari se templà, de fui necesitatu a lasá in câtu-va la una parte studia-le mele private si cultur'a literaria a mea insumi.

(25) Historiae Daco-Romanae, sive Valachicae tantis a me olim curis, vigiliis, adparatibusque consignatae, oblivisci non poteram. Ac ideo ubi nominatorum trium iuvenum Comitum sexennalem Educationem, Institutionemque terminassem, gratiis solennibus actis, Aulam eorum deserui, meque in Hungariam Magno-Varadinum contuli; inde opportunam adoperiens occasionem Pestinum, Budamque petendi, ibique pro eiusdem plenitudine, et perfectione tam ex Grammatophylacio Diplomatico-Historico Kovachichiano Budensi, quam et ex Pestana Regnicolari Bibliotheca Széchényiana, si quae forte adhuc bona fortuna nancisci possem, comparandi Subsidia, Additamentoque. Ut hactenus vero a me ea est condita, tria iam vastissima, aliquot centenas philiras complexa, explet in folio Volumina. **)

(25) Inse de Istori'a Romaniloru dein Daci'a, ce o scrisesam cu atât'a grige, preveghiare si aparate, nu potui semi uitu. De acea, terminandu educatiunea numitiloru trei teneri, si multiemindu dupa cuvenientia, paresii acesta curte ospitale, si plecai catrà Ungari'a la Oradea-mare, de aci asteptandu ocasiune bene venita de a merge la Bud'a-Pestia, si acolo spre completarea acelei'a, ami castigá ajutoria-le si suplementele, ce asi mai poté aflá atâtu in Gramatofilaciulu diplomaticu-istoricu alu lui Kovachich dein Bud'a, câtu si in bibliotec'a Seceniana a'tierai in Pestia. In câtu inse panà acumu e scrisa de mene, imple trei volume forte mari in folio cu mai multe centene de cole. **)

(24 ***) Magno-Varadinum adveniens a veterano Patrono, et Protectore meo, Excell. D. Praesule IGNATIO DARABANTH admodum grato, benignoque sum exceptus animo: hospitali eius Mensae quotidie adsidere iussus, hospitium illico accepi in eius Tusculano suburbano amoenissimo, unde hancce scribo Elegiam.

(24) In Oradea-mare sosindu, fui prea bene acceptatu de vechiulu mieu patronu, Exc. Sa D. Episcopu Ign. Darabantu, care in tote dîlele m'a pusu se siediu la mes'a lui, si mia despusu locuenti'a in prea fromos'a sa gradena dein subcetate, de unde am si scrisu acesta Elegia.

(25 ***) Post depromtum meum Suae Episcopali Ex-

(25) Dupa presentarea veneratiunei mele, si saru-

*) In testu: instituti, dein errore de tipariu, cá si une alte.

**) In epistol'a catrà Engel, dein Bud'a 25. febr. 1804 scrie: Meum quippe est Annales universae Nationis Valachicae, proinde etiam Kuzzo Valachorum, quos Czenczaros vocant, conscribere, quod et feci inchoando a Trajano, vel potius primo Decebali contra Romanos bello usque ad a. 1660. Opus in dies continuo, locupleto et polio, neque prius de editione cogito, quam quidquid potero ad annos congessero. Hist. Valach. t. II., p. 92.

**) 24 si 25 suntu duplicati.

cellentiae humillimum Obsequiosum Cultum, sacraeque Dexterae defixum Osculum, princeps cura fuit mihi, et obligatio RR. DD. Graeco-Catholicos Canonicos salutandi, quos omnes incolumes, mihique, ut olim, ita nunc addictissimos comperi; quin, quod gratus, observansque debita cum gratitudine, et gratiarum actione recolere debeo, ex iis nonnulli, utpote: RR. DD. Samuel Vulcan, Iosephus Szilágyi, Simeon Bran, Ioannes Korneli, et Nicolaus Vitéz, me postea Budam abeuntem gratuitis pecuniariis Donis una cum laudato munificentissimo Praesule suo liberaliter sublevarunt, et refoverunt. Hic trimestre fere exigens, dum curiosus in nostrorum hominum Occupationes litterarias inquirerem, en! laetus comperi RR. D. SAMUELEM VULCAN, Lectorem, et Canonicum, ac Vicarium in Spiritualibus Episcopalem, et Causarum Auditorem Generalem, Virum omnigena Eruditiones Ornatissimum, et Humanissimum, habere ad typos paratum unum Volumen elaboratissimarum Dogmatico-Moralium Concionum Valachicarum. — Saepius invisi RR. D. GEORGIUM FARKAS, Archipresbyterum, seu Praepositum majorem, et Canonicum, eundemque semper legentem, scribentemque deprehendi. Quaerebam, cui rei operam daret? reposuit se nunc distineri concinnando lingua Valachica in usum Parochorum Commentario, seu Interpretationi Psalmorum Davidicorum. Tum in medium depromsit reliqua Opera sua iam perfecta, typos praestolantia, quae sunt sequentia:

1-o) Universa Veteris, et Novi Testamenti Historia Ecclesiastica, inde a Creatione Mundi, usque exitum Seculi XVIII. inclusive. Vasta duo Volumina in folio. Opus Originale Valachicum.

2-o) Commentarius in totum Novum Testamentum pro usu Parochorum. Opus aeque Valachicum, vastum Volumen in folio, ex optimis, probatissimisque Interpretibus conflatum.

3-o) Dissertatio latina de Cyclo Paschali, in qua, praeter multa alia perquam utilia, et critica decisa, ostenditur, evinciturque Calendarium Gregorianum rationabiliter praeferri debere Iuliano. Opusculum in Mssto XII. Constans philiris.

Jam quae, quaeso, his aptiora, meliora, salubriora, et efficaciora esse possunt Praesidia Clerum, Populumque Valachicum desertum, et incultum desideratis opportunis Humanitatis, et Christianitatis Principiis, Dogmatibusque imbuendi, percolendi, et politiorem reddendi? si illa typis publicis excuderentur, et legenda, usurpandaque utrique benefice concederentur!! — — An non sacra etiam Unio ocyus accelararetur Lectione horum subsecuta convictis de Veritate tot millium Rudium

tarea sântei derepte a' Exc. Sale Episcopesci, antani'a grige a mea fù, se salutezu dupa detorentia pre Rm. DD. Canonici de ritulu grecu, pre cari iam aflatu pre toti in deplena sanetate, si mie forte amici cá si mai in a-ante; si ceea ce cu mare multiemita am de a recunosce, unii deintru insii, precumu Rm. DD. Sam. Vulcanu, Ios. Selagianu, Sim. Branu, Ioane Corneli, si Nic. Vitezu, candu in urma plecai la Bud'a, bene volîra, impreuna cu prea gratiosulu Episcopu, a me ajutorá cu bani de çalatoria dein buna voli'a, loru. Aci petrecundu trei lune de dîle, si dein curiositate vrendu a cunosce ocupatiunile literarie, ale barbatiloru nostri, eca, cu bucuria aflai, cumu cà Rm. D. Sam. Vulcanu, Canonicu, Vicariu generale si presiedente scaunului de judecata, barbatu dotatu cu totu felulu de eruditiune si umanitate, are unu volume de predice dogmatice-morali in romanesce prea bene lucrate si gat'a de tipariu. — Mai adese ori cercetai si pre Rm. D. Georgiu Lupulu, protopresbiteru seau Prepositu mare si Canonicu, si totu de un'a-lu aflam scriendu seau legundu. Intrebandu io, cà cu ce se ocupa? mi-respunse, cà cu compunerea unui Comentariu seau Esplicatiune a psalmiloru lui Davidu in limb'a romanesca spre usulu parochiloru. Totu de una data mi-aratà si cele alalte opere ale sale terminate, gat'a de tipariu, si adeca:

1) Tota istori'a baserecesca a Vechiului si Noului Testamentu, dela inceputulu lumei panà la capetulu seclului XVIII; doua mari volume in folio. Opu romanescu originale.

2) Comentariu in totu Noulu Testamentu, spre usulu parochiloru; opu asemenea romanescu, intru unu volume mare in folio, culesu dein Esplicatorii celi mai buni si mai probatí.

3) Disertatiune latinesca: despre ciclu-lu pascale, in care, afora de alte multe forte folositoria si adeverite, se arata, si se demustra, cumu cà Calendariulu nou e cu multu mai ratiunale si mai de preferitu, de câtu celu vechiu. Carticica in ms. de 12 cole.

Deci, ve rogu, ce ajutoria mai bune si mai folositoria potu se fia, pentru Clerulu si poporulu romanu celu paresitu si necultu, spre alu adapá, invetiá si cultivá cu principia si invetiature umane si crestinesci, atâtu de derite si acomodate, deca s'aru edá in tipariu, si s'aru dá in mânu-le loru amendoror'a spre lectura si usuare? — Au nu si s. unire mai curundu s'ar' ajutorá prein lectiunea acestor'a, urmandu, si convingunduse despre adeveru atâte milie, de suflete neinvetiate! Lectiu-

Animis!! — — Librorum Lectio certissimum exstitit semper propagandae, conservandaeque Religionis Adminiculum!! — —

([26]) Orexim eius visendae, consulendaeque mihi iam dudum moverunt Celeberrimi Martini Georgii Kovachich Vestigia Comitiorum, apud Hungaros ab exordio Regni eorum in Pannonia usque ad hodiernum Diem celebratorum. Budae 1790. in quibus pag. 500 recitantur eousque ineditae Ludovici II. Hung. Regis Regales, ad Ioannem de Zapolya, Transilvaniae Vaivodam Buda A. 1518 datae, ex huius Eruditissimi, mihique Amicissimi Viri Rerum Hungaricarum Rariorum Collectione exscriptae.

([27]) Ex supra laudato RR. D. Samuele Vulcan, qui tunc Leopoli in Regio Generali Graeco-Catholico Seminario Vice-Rectoris munere defungebatur, intellexi cum A. 1789 pro quadam Altiorum Studiorum Cathedra Zamosciensi in Universitate Leopoliensi Concursum Litterarium summa cum adprobatione, et adplausu perfecisse.

nea fù ajutoriulu celu mai certu totu deun'a intru latîrea si conserbarea relegiunei.

([26]) Dorulu de a o vedé si consultá de multu mil'a fostu misicatu cartea lui M. G. Kovchich, despre urmele adunariloru dietali la unguri, dela inceputulu domnirei loru in Ungari'a panà in dîu'a de astadi, in Bud'a 1790, in care la pag. 500 se afla scrisori'a regelui Ludovicu II. alu Ungariei dein a. 1518 in Bud'a catrà Ioane Zapolia vaivod'a Trniei, panà acì inedita, luata dein colectiunea de lucrure mai rare unguresci a' acestui prea invetiatu si mie amicu barbatu.

([27]) Dein mai susu laudatulu Rm. D. Sam. Vulcanu, care atunci se aflá cá Vice-Rectoriu in Seminariulu regiu gr.-catolicu generale dein Lemberg, am sciutu, cà elu (Tertin'a) in a. 1789 in Universitatea dela Lemberg a facutu concursu pentru una catedra profesorale mai inalta la Zamosc, cu mare lauda si aplausu.

Not'a Editoriului Archivului. Panà acì Comentariulu seau notele autografe ale illustrelui nostru barbatu. Dupa cari editoriulu Orodiadei adauge (pag. 218): „His notis amplificatam, ditatamque ad me misit hancce Elegiam doctissimus SINKAIUS." Dupa cari urmeza alte notitie, ce nece nu suntu dein pen'a lui Sincai, nece nu se referescu la acesta biografia; de acea noi le amu si trecutu.

I. Chr. Engel in istori'a principateloru inca are unele notitie despre G. Sinkai, S. Clainu, S. Vulcanu si alti romani, si despre unele scrieri ale loru, la cari noi pote cu alta ocasiune ne vomu mai intorce. Acì fia-ne liertatu ale atinge numai prescurtu.

a) Documente pentru istori'a romaniloru, adunate de G. Sinkai, in 3 volume in fol. se aflau in M.-Osiorheliu la Societatea pentru limb'a unguresca, unde Engel dîce, cà le a vediutu catrà finea lui Maiu 1800; Literatura nr. LIX., t. I., p. 67.

b) De asemena colectiune celu pucinu in 25 volume, amentesce in t. II., pag. 92 sub 2), unde scrie, cà Chroniculu Balacianului crá alu 20-le, er' alu lui Mironu alu 25-le volume. Despre Chroniculu Balacianului, ce adesu se citeza si in notele Chronicului lui Sincai, vedi totu la Engel acolosi pag. 84, dein care dà Estracte traduse, parte latinesce pag. 85—90 de G. Sinkai, parte germanesce pag. 90—92. Chroniculu Balacianu se afla in traductiune si in bibliotec'a Secceniana in Pestia; vedi Catalogu t. III., p. 462. — Er' de alu lui Mironu amentesce sub nr. LV., pag. 67 sequ. in doua esemplaria, dein care unulu completu se aflá in Blasiu in 4-o, pre care Engel l'a fostu vediutu aici, candu venì in Blasiu la a. 1800; er' altulu necompletu se aflá in Oradea-mare la repaus. Sam. Vulcanu. Dupa celu de antaniu ia tramisa una versiune latina Sam. Clainu dein despusetiunea repaus. I. Bobu; er' dupre alu doilea insusi posesoriulu lui. Dupa aceste doue versiuni dà apoi Engel t. I., pag. 119 seqq. una proba dein cap. XVII. in limb'a latina. Despre esemplariulu dein Blasiu, care astadi nu se mai afla, nece l'am vediutu candu-va, si celu dela Oradia, vedi scrisorie-le lui Clainu si Vulcanu l. c. p. 67.

c) De altu opu latinescu alu lui S. Clainu, sub titlu: „Origines Daco-Romane", amentesce totu acolo sub nr. LXXXIV., pag. 90 seqq., precumu si de altu opu erasi in limb'a latina sub titlu: Annales Principum Transalpinorum; dein cestu dein urma dà si una proba, pag. 91—93. Panà in martiu 1802, S. Clainu venise cu celu de antaniu panà la a. 1720, er' cu alu doile panà la a. 1600, despre carei scrie: Vix est aliquis scriptor, qui usque ad a. 1714. floruit, et de Valachis aliquid scripsit, ex quo collectionem seu excerpta historiam concernentia non haberem. Opulu crá se esa, dupa spus'a lui Engel, atâtu latinesce câtu si romanesce.

d) Totu acolo amentesce, la nr. LXXXV., pag. 94, despre unu Ms. istoricu, mutilu dein a-ante, despre principii tierei romanesci, dein care S. Clainu pre lenga una scrisoria dein 26. maiu 1802, ia tramisu si una versiune, seau celu pucinu unu fragmentu, in limb'a latina, ce se si alatura acolosi pre pag. 95—97, cá proba. Dein contestulu fragmentului si alu scrisoriei, se cunosce invederatu, cà acelu ms. romanescu, crá unu fragmentu dein cartea, ce apoi o publicara fratii Tunusli in Vien'a la a. 1806 in versiune neogresca, er' D. Georgiu Sion o traduse depre acesta editiune in romanesce si

o edà in Bucuresci la a. 1863 in 8-o. La intrebarea, ce o puse D. Sion in prefati'a sa: „Cine este autoriulu primitivu ale acestei carti?“ La care nemene nu ia sciutu dá respunsu, nece macaru prea demnulu nostru eruditu B. P. Hajdeu, — noi iam poté-o dá, cu atâtu mai precisu, cà la noi se afla atâtu testulu originale romanescu alu acelei carti, inse intregu, nu cá ms. lui S. Clainu, care nul'am vediutu, câtu si versiunea neogrecesca, dupa care Tunusli, cu unele adausure, scaimbari si multe erori, o ededese. Ci la acestu opu vomu reveni cu alta ocasiune.

In fine mai atingemu, cà multu truditulu nostru compatriotu, cá si consocii sei S. Clainu, si P. Maioru, a moritu a fora de patri'a loru, unde nu siau potutu aflá, cá multi altii, repausu capului loru, nece campu destulu de largu activitatei geniului si talentului loru. S. Clainu si P. Maioru, amendoi-si terminara cursulu vietiei in Bud'a-Pestia, cel'a in 17 maiu 1806, er' cest'a in 3 martiu 1821, amendoi cá revisori la tipografi'a Universitatei de acolo.

Er' G. Sincai, mori in 2. nov. 1816, in Szinnye dein Comitatulu Abauj lenga Cassovi'a in Ungari'a, unde comitele Vass avea proprietate, in etate de 61 de ani, nu de 75, cumu scrie Matricul'a publicata in Concordia nr. 51—514, dein 1866.

Fia-le tieren'a liusiora, si memori'a benecuventata!!!

(VI.)

FRAGMENTE INEDITE,

de ale lui P. Maioru.

(Continuare dein Nr. II.)

Dupa promisiunea nostra dein Nr. II, cumu cà dein candu in candu vomu publicá si cele alalte fragmente remasa la noi de ale lui P. Maioru, in urm'a dechiaratiunei dein nr. trecutu ne aflàmu indemnati a nu mai amená cu publicatiunea loru.

Deci dein fragmente-le gramatece, astadi dàmu in urmatoria-le fragmentulu celu mai scurtu, statoriu numai dein trei, er' celu mai lungu statoriu dein noue capete va urmá dupa acea.

Amendoua fragmentele suntu scrisa in limb'a latina, si nu credemu a fí de lipsa, se mai adaugemu si una versiune romana.

E.

Fragmente gramaticali.

a) Fragmentulu I.

Caput I.

De Articulis.

Articulus duplex est, unus definitus, indefinitus alter.

Articulus definitus adhibetur, quando sermo est de re quapiam certa; indefinitus, quando sermo est de re incerta, sive indeterminata.

Articulus indefinitus est un vel unu in genere masculino, e. gr. un om, vel unu omu. In genere foeminine **o** vel una, e. gr. o murere, vel una muiere.

Articuli definiti generis masculini sunt il, lu, le; foeminini generis **a**. Genus neutrum Valachi non habent, prout neque Itali.*)

Articuli postponuntur nominibus; exceptis propriis, et voce dumnedeu, his enim praeponitur articulus. Sic, dicimus lui Petru, lui Jacob, lui Dumnedeu. Si tamen vox Dumnedeu conjungitur cum pronomine, aut cum genitivo; huic quoque postponitur articulus; e, gr. Dumnedeu l' nostru, Dumnedeu lui nostru, Dumnedeu l' Ceriu lui si a pamêntu lui.

Excipitur quopue nomen adjectivum altu, alta. Sic dicimus quella l' altu, quea l' alta. In hac voce, servatur articulus Italicus la apostrophatus; in omnibus aliis **l** rejicitur, solum **a** remanet. Sic muiere, muiere a, flore, flore a etc. In numero plurali tamen recipiunt consonantem **l**, sic flori-le; muieri-le.

Articulus definitus le tantum illis nominibus affigitur, quae desinunt in **e**, ut câne, câne le, sorece, sorece le etc. Reliqua omnia postulant articulum lu; qui tamen apud Valachos Cis-Danubianos semper elisa vocali **u**, apostrophatur. Sic hi non dicunt Omŭlu, uti Transdanubianii, sed omu **l'**.

Articulo il soli Cisdanubiani utuntur quasi loco pronominis, idque solum in acc. e. gr. il dusse; Transdanubianii tunc quoque dicunt lu dusse.

Articulus quoque indefinitus admittit articulum definitum, e. gr. une le muieri, uni i omeni.

Declinatio Articulorum definitorum Gen. Masc.

SINGULARI No.	PLURALI No.
Nom. Lu. Le.	Nom. i vel li.
Gen. a' — lui.	Gen. A lor.
Dat. lui	Dat. Lor.
Acc. lu vel pe l'; le vel pe le.	Acc. i vel pe i; vel li.
Voc. le. caret.	Voc. caret.
Abl. Della lu, l', la.	Abl. Dela i vel li.

---

*) Aci urmeza, inse e stersu: „Articulus foem. generis apud Italos est la; idem apud Valachos, nisi quod hi exmittunt consonantem **l**; quam tamen in numero plurali recipiunt, proinde art. **a**, numerum plural. habet le, sicut apud Italos.“

Not'a. Articulus **i** in numero plurali est Cis-Danubianorum, li vero est Trans-Danubianorum.

Nota. Pe in accusativo soli Cisdanubiani adhibent.

Declinatio articuli foem. gen.

SINGULARI	PLURALI.
Nom. a.	Nom. le.
Gen. a-ei, a-lei.	Gen. a' - lor.
Dat. ei, a-lei.	Dat. lor. vel alor.
Acc. pe a, a.	Acc. le.
Voc. caret.	Voc. caret.
Abl. Dela a.	(Abl.) Della le.

Nota. a-lei; apud solos Transdanubianos usitatur, apud quos Dativus semper similis est Genitivo.

Nota. le et li adhibetur loco pronom. in Dat. plur. tam gen. masc. quam foem. egr. le fece, le dede, li se cade. li se dede.

Nota. îl loc. pronom. in acc. plur. habet âi. egr. âi dusse.

Nota. êi loc. pronom. in Dat. sing. tam gen. masc. quam foem. adhibetur. egr. êi dede.

Nota. îl si postponitur verbo; î eliditur, egr. dusse îl?

Nota. Art. lu apostrophatus num. sing. item i et le gen. foem. numeri pluralis interdum eleganter praeponitur pronomini vel genitivo. egr. al' mieu, al' t'uu, ai nostri, ai vostri, ai lor. al' tat'u lui etc. a le nostre, a le vostre, a le lor, a le omeni-lor, ale muieri lor. Semper nempe concordatur in gen. ac. num. cum antecedente, sic Lucruri le quelle que sûnt a le nostre. aquesti cai sunt ai nostri. a questu câne è al' mieu.

Nota. 2° le et li dativi plur. concordatur cum antecedente tam generis masculini quam foeminini in numero. Ac le adhibetur cum verbo activo egr. le dava, le dede, le dedusse, le va dà, le a'u fost dat etc. li cum passivo. egr. li se fece, li se dede, li se va dà etc.

Articuli indefiniti Declinatio. *)

Singulariter.

	Masc.	Foem.
Nom.	un vel unu.	o. vel una.
Gen.	A-unui.	A-unei. a-unlei.
Dat.	Unui.	unei. a-unlei.
Acc.	Unu. vel pe un.	una vel pe o.
Voc.	caret.	caret.
Abl.	dela un vel unu.	Dela una vel o.

Pluraliter.

	Masc.	Foem.
N.	Uni	Une.
G.	A-unor.	A-unor.
D.	Unor.	Unor.
A.	Uni vel pe uni.	Une-pe une.
V.	caret.	caret.
A.	Dela uni.	Dela une. *)

*) In margine: Бєлінгꙋ.

Caput II.

De Nomine.

Nomina omnia invariata manent, solus articulus declinatur.

Declinatio Nominis cum Articulo lu sive l.

Singulariter.	Pluraliter.
N. Domnu l' vel Domnŭlu	N. Domnii vel Domnĭli.
G. A Domnului	G. A Domnilor
D. Domnu lui. vel A D-lui.	D. Domnilor.
A. Pe Domnu l', vel Domnŭlu.	A. Pe D-ni i vel Domnĭli.
V. Domne, et Domnule.	V. Domniloru.
A. Dela Domnul' vel Domnŭlu.	A. Dela D-nii v. Domnĭli.

Declinatio cum Articulo le.

	Pluraliter.
N. Câne le	N. Cani vel Canĭli.
G. A Câne lui	G. A Cani lor
D. Cane lui.	D. Cani lor.
A. Cane le	A. Canii vel Cânĭli
V. O Cane.	V. Canilor.
A. Dela Canele.	A. Dela Cani i.

Declinatio cum Articulo a.

	Pluraliter.
N. Muiere ea, vel muliere a	N. Muierile vel mulieri le
G. A muierei vel a' mulierlei.	G. A muierilor, A mulierilor.
D. Muierei vel a mulierlei.	D. Muieri–lor.
A. Muierea.	A. Muieri-le vel mulieri le
V. O Muiiere vel muliere	V. O muieri vel mulieri.
A. Dela muierea vel mulierea	A. Dela muierile vel mulieri-le.

(De marginea paradigmeloru cestoru trei :)

Singulariter.	Pluraliter.
N. Tatâ l'	N. Tati i
G. A Tat'a lui	G. A Tati lor
D. Tat'a lui	D. Tati lor
A. Pe Tatăl	A. Pe Tati i
V. Tat'a!	V.· Tati lor
Abl. Dela Tat'a l' taiкъ-i	A. Dela Tati i.

unde–l' vedi, de unde–l' cunosci.
A-tutu-lor nu'l' nuo capu plecat nu'l' taie sabia.
si'l neque sî l' mai vedi.
du' l', fâ 'l', ḑi-i zïn.
inu lontru l' meu
bine–l' cumpŭtò. bine-i fece.

*) In marginea cestoru 8 linie: ꙟпъратꙋл ал романилорꙋ. блю́ж дин пїердꙋте. оунꙋл оунишор.

Interdum locu articuli def. ponitur quel, que. egr. Qui è quel din teiu, Italice chi è il primo? quelle frumose le belle.

Singulariter	Pluraliter.
N. Domna	N. Domne le
G. A Domnei	G. A Domne lor
D. Domn-ei	D. Domne lor
A. Pe Domna	A. Pe Domne le
V. Domnâ	V. Domne lor.
Abl. Dela Domna	Abl. Dela Domne le.

Singulariter	Pluraliter.
N. Impărăti-a	N. Impărătii-le
G. A Impărăti ei	G. A Impărătii-lor
D. Impărăti ei	D. Impărătii-lor
A. Impărăti a	A. Impărătii-le
V. Impărătia	V. Impăratii-lor
Abl. Dela Impărătia	Abl. Dela Imperatii le

Nota. Declinationes duae sunt, una articuli generis masculini, altera Articuli generis foeminini. Nomina indeclinabilia sunt tam in singulari numero, quam in Plurali.

Nota. Nomina quae recipiunt articulum lu, nonnulla in vocativo sine articulo mutant **u** nominativi in **e.**

Nota. Articulum in vocativo non recipiunt nisi illa, quae in Nominativo desinunt in vocali **u**, quae quidem apud Cisdanubianos reticetur, nisi ei affigatur articulus.

Declinatio cum Articulo indefinito.

Singulariter.	Pluraliter.
N. un om vel unu Omu	N. uni-i vel unĭli omeni.
G. A- unui om vel omu.	G. A-unor omeni.
D. Unui om vel a unui omu.	D. unor vel A unor omeni.
A. Un om vel unu omu.	A. unii vel unĭli omeni.
V. caret.	V. caret.
A. Dela un om vel unu omu	A. Dela unii vel unĭli omeni.

Singulariter.	Pluraliter.
N. O Domnă	N. une le Domne
G. A unei Domnă	G. A unoru Domne
D. Unei Domnă	D. unoru Domne
A. Pe o Domnă	A. Pe unele Domne
V. caret.	V. caret.
Abl. Dela o Domnă	Abl. Dela unele Domne.

Cap. III.

De Declinatione Substantivi cum Adjectivo.

Adjectiva possunt praeponi, aut postponi substantivis. Si tam substantivum, quam adjectivum declinabile sit, illud ex iis declinatur quod praeponitur, alterum invariatum manet.

Singulariter	Pluraliter.
N. Bunu l' om	N. Buni i omeni
G. A bunu lui om	G. A buni-lor omeni
D. Bunu lui om	D. Buni-lor omeni
A. Pe Bunu l' om	A. Pe buni i omeni
V. Bunu-le om	V. Buni-lor omeni
Abl. Dela bunu l' om	Abl. Dela Bunii omeni.

Singulariter	Pluraliter.
N. Omu l' bun	N. omeni i buni
G. A omu-lui bun	G. A omeni-lor buni
D. Omu-lui bun	D. Omeni-lor buni
A. Pe omu l' bunu	A. Pe omeni i buni
V. Om bun!	V. omeni buni.
Abl. Dela omu l' bun	Abl. Dela omenii buni

Pronomina Demonstrativa, si nomini postponantur, declinantur una cum illo, si vero praeponuntur, tantum illa declinantur.

Singulariter	Pluraliter.
N. Omu l' quel mare	N. omenii quei mari
G. A omu-lui quelu mare	G. A omeni-lor quellor mari
D. Omu lui quelui mare	D. Omeni-lor quellor mari
A. Pe omu l' quell mare	A. Pe omeni-i quei mari.
V. Omu le quell mare	V. omeni-lor quei mari.
A. Dela omu l' quell mare.	Abl. Dela omenii quei mari.

Singulariter	Pluraliter.
N. quell' omu mare	N. Quei omeni mari
G. A quellui omu mare	G. A quellor omeni mari
D. Quellui omu mare	D. Quellor omeni mari
A. Pe aquell omu mare.	A. Pe aquei omeni mari
V. Tu quell' omu mare	V. Voi quei omeni mari
Abl. Dela a quell omu mare.	A. Dela aquei omeni mari.

Nota editoriului. Noi nece la acestu fragmentu de gramateca nu ne facemu nece una observatiune, fiendu cà nu volimu alu critisá, er' in ce diferescu ideele autoriului acestoru fragmente de a le nostre, e cunoscutu dein opere-le nostre.

Fragmentulu alu 3-lea e si mai mare, dar' tracteza si mai pre largu obiectele gramatece, de câtu in cele doua de panà aci. Elu incepe dela partile cuventarei panà la pronume inclusive, si va urmá cu alta ocasiune intru unulu seau mai multi numeri.

(XXII.)

LIBERTATEA CUSCIENTIEI IN TRANSILVANI'A.

(Urmare dein Nr. XIV.)

Dara mân'a lui Calvinu-lu ajunse sî a colo. De accea la a 1563 revenì in Tranni'a, unde curendu capetà érasi una pusetiune plena de influentia. Regele se aruncà in bracia-le lui, sî-lu suferì a lucrá liberu intru plantarea relegiunei unitarie.

Ajutoriu principale in lucrarea acest'a i-a fostu Franciscu David, fora de care dupa opiniunea scrietoriloru vechi, sî a celoru calvini sî a celoru uni-

tari,*) Blandrata nu ar' fi potutu semená relegiunea unitaria.

Franciscu David a fostu Sasu nascutu in Clusiu, barbatu cu talentu mare sî neobositu. Cumu a trecutu elu dela una relegiune la alt'a, am insemnatu mai susu. Blandrata s'a folositu de acesta liusioretate a lui,**) s'a pusu cu vorbe dulci sî l'a castigatu in partea sa. Apoi s'a pusu pre lunga regele, carele dela luterani trecuse la calvini; l'a facutu se-si lapede predicatoriulu de pana aci (Dionisiu Alesiu) sî se-lu inlocuesca cu Franciscu David, carele in 1566 acumu pre facia se desbinase de calvini.

Negarea santei Treime a produsu mare turburare in spiritele reformatiloru. Era se pusera la ordinea dîlei desputele oblegate, sî avura resultatulu indatenatu.

Deintre aceste mai memorabile a fostu cea tienuta in Alb'a Julia la a. 1568, in presenti'a regelui. Ea s'a inceputu in 8 Martiu la 5 ore demaneti'a sî a duratu 10 dîle dupa una l'alta. Incordarea a fostu mare de ambe pàrtile,***) inse „fora nece unu fruptu pentru baserec'a lui Crestu," pre cumu dîce Benkö dupa Miscelele Tigurine.

De aci in colo relegiunea unitaria nu a mai fostu oprita, cà sî regele erá intre sectatorii ei. Numerulu unitariloru s'a sporitu in câtu-va intre Unguri, dara cele alalte doue confesiuni au remasu cu instrainare càtra eli. Ma Sasii asiá s'au necasîtu pre Clusiani, pentru-cà au primitu relegiunea acest'a, de au stersu Clusiulu dein numerulu cetàtiloru sasesci sî au susceputu in locu-i O r e s c i ' a.****)

Franciscu David erá acumu recunoscutu de superintendente. Ce se tiene de receptiunea acestei relegiuni, ea nu este espresa chiaru in legile de sub Joane Sig. Inse e subintielesa inca in Art. 20 dela Turd'a 1568, care articlu s'a facutu la Botezu, prein urmare in a-ante de a se tiené desput'a dela Alb'a Julia. Cà prein articlulu acelu-a predicatoriloru se dà volia a v e s t í e v a n g e l i u l u f i a - c a r e d u p a c u m u - l u i n t i e l e g e e l u. Articlu asémene acestui-a s'a adusu sî la Osiorheliu in 1571. Deci unii deintre scrietori dîcu, cà relegiunea unitaria s'a inarticulatu la a. 1568 (Székely, az unitária vallás tört. p. 75), — er' altii afirma, ca lucrulu acelu-a s'a facutu antâniu la 1571, in care anu Joane Sig. a sî moritu (Benkö, Trans. II 134 sî Kövári, Erdély Tört. III pag. 198).

Aceste suntu relegiunile, ce s'au impamentenitu in Tranni'a intru unu restempu scurtu de vre-o 40 de ani. Se aruncàmu acumu una cautatura fugitiva preste

*) Benkö, Trannia II, 131, sî Burian, cit. p. 237.

**) Bod, M. Athénás p. 57.

***) Lampe, cit. pag. 170 scrie, cà Blandrata strimtoritu de cuntrari una data ar' fi respunsu, cà dinsulu nu e teologu, cè medicu, — er' alta data se fia disu: nu sciu, nu potu esplicá, pentru-cà sum r a g u s î t u.

****) Benkö, II 134.

II. Starea religiuniloru vechie.

Locuitorii Tranniei mai in a-ante de reformatiune se tieneau de doue relegiuni, Ungurii sî Sasii eráu c a t o l i c i, era Romanii o r i e n t a l i.

a) C a t o l i c i i pana aci privilegiati, dela intruducerea reformatiunei avura de suferitu multe. Sî deca in partea de antâniu a restempului se dîce in mai multi articli: „ori-cene e liberu a urmá relegiunea papista ori evangelica", — dîs'a acea este una vorba dulce sî mai multu nemicu. Cumu a fostu in realitate, arata articlii, prein cari bunurele episcopici, a capitulului sî ale conventeloru se confisca: Art. 5 dela 1544 Augustu 2, — Art. 6. sî 12 dela 1556 Dominica Oculi, — Art. 21 dela 1566 Domin. Reminiscere, — prein cari bunurele baserecei catolice t o t e s'au confiscatu; episcopulu sî monachi, cumu sî t o t e p e r s o n e l e baserecesci s'au alungatu dein tiera, capitulului dela Orade s'a pusu termenu, in care se se intorca la calvinismu; venitele predicatoriloru reformati s'au inmultîtu, er' ale popiloru catolici (intru una regiune a secuimei, unde singuru mai eráu suferiti) s'au angustatu Art. 22—23 dela 1565. Cu unu cuventu: r e l e g i u n e a c a t o l i c a a f o s t u p r o s c r i s a f o r m a l e i n t r u a c e s t u p e r i o d u a l u l i b e r t à t i i c u s c i e n t i e i, — credenti'a ei se numesce i d o l o l a t r í a.*)

b) R e l e g i u n e a o r i e n t a l e asuprita dein seculi, potemu dîce, a r e m a s u i n s t a r e a s a d e s u f e r e n t i a. Cà sortea ei nu s'a scaimbatu, numai miedia-le, ce cuntrarii au aplecatu spre destruerea ei, au fostu mai eficaci. E p i s c o p u l u G e o r g i u, ce se amentesce in Art. 37 dela 1566 Novembre 30, sî e p i s c o p u l u romanescu dein Art. 13 dela 1568, a fostu episcopu reformatu-calvinu, ce potestatea suprema a pusu preste romani, cá se-i pota calviní. Dein articlii acesti-a, cumu sî dein Art. 20 dela 1569 se vede apriatu, cà reformatii au castigatu pre unii deintre Romani. Se intielege, cà nobilimea unguresca, intru a carei mana erá poterea, a intrebuintiatu tote miedia-le spre a trece la calvinismu sî nobilimea romana sî poporulu. Celi alesi au fostu mai facili, cá sî alte ori, — era poporulu mai constante. Cu tote aceste e invederatu, cà sî dein poporu au trecutu pre unele locure sate intregi. Celi calviniti s'au sî unguritu in cursulu tempureloru, a fora de prea pucine esceptiuni. Dara sî aceli-a, ce-si tienu limb'a pana esta-di, nu voliescu a trece de romani.

III. Causele.

Antani'a causa este la tota intemplarea s p i r e t u l u t e m p u l u i, carele, ori-ce de parte erá Tranni'a de tempu sî pre atunci, totu a petrunsu sî in codrii ei sî a lucratu cu potere neresistibile.

A dou'a causa a fostu c o n t r ' a secularia cu ierarchi'a catolica, de care am amentitu mai susu.

*) Art. 43 dela 1566 Novembre 30.

A trei'a, pote mai tare cá ambe alalte, fù ur'a domniei germane de care nobilimea nostra voliá se scape cu ori-ce pretiu. Spre caracterisarea miedialoru, prein cari nobilimea nostra amblá se scape de germani, scriu aci câte-va pasagia dein epistol'a, ce eppulu catolicu adresà lui Joane Cseffei, dupa-ce aflà de conclusulu dietei dela Sàbesiu 1556, prein carele i s'au opritu petrecerea in Tranni'a.

„Nu potu precepe, cumu v'ati potutu dediosí la aceea, cá astupandu-ve urechiele dein a-antea svatureloru parentiesci a regelui crestinu, se ve aruncati in gûtulu paganului, unde nulla salus, nulla redemtio . . . . ce pote sperá tier'a dela paganetate? dora-si pote asceptá sustarea? ba dieu, numai muscarea cu denti de cane? . . . dora spereza repausu sub lun'a paganului sî sub umbr'a ei lenisce? inse lun'a nece una data nu are poterea nutritoria, carea sorele; se vescediesce totu, ce vede numai lumin'a lunei . . . . nece va fi sub paganu nece arbure, nece stresîna, nece casa, nece umbra; cà paganulu tote le restorna, tote le destrama tote le strica.“ Vedi: Történ. Tar. I. p. 24—25.

IV. Sub principele Stefanu Báthori 1571—1576.

1571 Novembre 19, in Alb'a.*)

Art. 64. Episcopii sî popii romanesci se se tienia de daten'a, ce a custatu sub Domnitoriulu repausatu.

1572 la Rosalia, ad. partiale in Turd'a.

Art. 1. Staturele intielegundu grigea, ce porta Voevodulu pentru dinsele sî pentru tiera, cumu sî nevolienti'a lui intru a latî cultulu divinu, primescu cu multiamita lucrulu acelu-a. Intru aceea decidu in modulu urmatoriu a supr'a propuneriloru, ce li s'au facutu de voevodulu.

Art. 2. Antaniu. In obiectulu relegiunei, precumu s'a decisu pre tempulu repausatului Domnitoriu, nemene se nu fia conturbatu in religiune. Sî deca cene-va ar' face inoiture (precumu dîce propusetiunea), voevodulu se chiame la sene pre Franciscu David sî pre superintendentele sî se sciricesca deintru insii, care suntu inoitorii. Sî deca se afla vreunii, se se afurisesca; era candu acest'a nu ar' fi de ajunsu, se-i certe dupa demeritulu loru.

1573 Ianuariu 1, ad. partiale in Clusiu.

Art. 13. Articlulu facutu mai in a-ante in contr'a celoru, ce facu inoiture in relegiune, se se tienia. Eli adeca se se esamineze in presenti'a celoru doi superintendenti sî a mai multoru invetiati, sî deca voru aperá cu cerbicia dogmele sale, se fia escomunicati sî proscrisi; — seau deca acest'a nu ar' folosí, se se aresteze sî pedepsesca, pana sî cu morte. Ba inca sî partenitorii loru se se evoce prein directoriulu (causeloru fiscale) sî se pota fi acusati a fora de terminii prescrisi de lege.

*) Asiá este semnatu in colectiune loculu acestei diete. Gál, diaeták nyomdokai p. 8, o pune la Clusiu. Sî colectiunea dîce, cà articlii acesti-a s'au intaritu in Clusiu.

1573 Maiu 24, ad. partiale in Turd'a.

Art. 5. De-ora-ce cu ocasiunea adunàrii generali ultime s'a fostu decisu, cá neme se nu se conturbe in relegiunea, ce a tienutu pre tempulu rep. rege, sî cá se nu se faca nece unu feliu de inoiture: voevodulu e rogatu se vedia de observarea acestoru articli. Ma cu poterea, ce are, se certe pre inoitori.

V. Sub Cristoforu Báthori 1576—1581.

1576 Ianuariu 28, la Mediasiu.

Art. 3. Precumu Domnitoriulu sî de aci in colo va fi cu grige deschinita pentru conservarea tierai, sî pentru acest'a in loculu seu a despusu Domnitoriu pre Cristoforu Báthori: asiá sî Staturele se roga de noulu Domnitoriu, cá dinsulu se se oblege a conservá tote natiunile intru libertàtile loru, sî pre neme se nu conturbe intru relegiunea dinsulu, inoiri se nu suferia, s. a.

Art. 8. Sectatorii lui Franciscu David ceru, cá se-si pota alege superintendente pre Fr. David, sî deca s'ar' intemplá, cá dinsulu se mora, seau deintru altu causa se se mute, se-si pota pune altulu, numai câtu nece acelu-a se nu inoiesca nemicu in relegiune.

1576 Dom. Cantate, partiale in Clusiu.

Art. 13. In articlii precedenti s'a concesu, cá sectatorii lui Fr. David se pota tiené superintendente, — carele se pota aduná preutii sei in Clusiu si Turd'a. Cu tote aceste, pre celi de sect'a lui Dionisiu Pap (rectius: pop'a Dionisiu), se nu-i pota costringe, ci acestu-a (pop'a Dionisiu) se aiba autoritate preste celi de confesiunea dinsului.

1577, Aprile 21, partiale in Turd'a.

Art. 7. De-ora-ce sî intre romani suntu de aceli-a; cari luminati de Ddieu au parasitu relegiunea greca sî asculta cuventulu lui Ddieu, si superintendentele loru a moritu; sî eli se-si pota alege altu superintendente.

1577 la 11/m. Vergure, partiale in Turd'a.

Art. 7. In obiectulu relegiunei se sustienu articlii de mai in a-ante. Fia-cene se urmeze relegiunea, ce-i place, deca nu face inoiture intr'ins'a. Dein contra, la cererea superintendentelui se fia pedepsitu, cá-sî pana aci.

Art. 8. Se concede, cá Andreiu dela Turd'a se amble prein tota tier'a, se invetie preutii de confesiunea sa sî te tienia sinode, ma sî se traga la opiniunea sa pre popii de alta confesiune, dara fortia se nu aplece. — Era alalta confesiune, adeca Franciscu David, numai in Clusiu si Turd'a pote tiené sinodu, sî nu are potere, de câtu a supr'a celoru de confesiunea dinsului.

1578, Aprile 27, generale in Clusiu.

Art. 2. Staturele intieleseru, ce inoiri neaudîte sî plene de blasteme a supr'a lui Ddieu se facu in relegiune, pentru cari Ddieu a sî cercetatu unele locure. Deci Domnitoriulu in data se chiame in a-ante pre inoitoriu sî in presenti'a superintendentîloru de ambe confesiunile sî a unui numeru egale de invetiati de ambe

confesiunile se cerce, de suntu inoitori, seau nu. Sî de suntu inoitori, se fia lipsiti de deregutoría. Era deca nece dupa acela nu aru incetá dela cresurele loru, se fia certati dupa arbitriu. Celi ce nu au vocatiune (deregutoria baserecesca) sî dein caus'a acc'a nece se potu lipsí, ci numai sémena opiniunile loru cele ratecite, se se pedepsesca de Domnitoriulu, dupa-ce se va fi facutu investigatiune sî voru fi fostu convinsi.

Art. 5. (Se plange in contr'a miseriei dein acelu tempu, in care poporulu celu meseru pentru fomete si-a vendutu vitele, — spune, cà pretiulu aloru doi boi erá 6 floreni, apoi insîra pre celi scutiti de dare, intre cari ocuru sî preutii romani, — ci de preutii altoru confesiuni nece una amentire).

Art. 12. Deca statiunea de predicatoriu este vacante in vre-unu locu de cele, ce dau decima seau quarta la personele baserecesci; neme se nu se intendia la ace'a. Ma sî unde este predicatoriu, se nu cuteze a-i detrage ce-va dein venitu. . .

Art. 13. Cene a cuprensu casa plebanesca, seau bunu baserecescu, e detoriu alu intorce in apoi în data. La dein contra directoriulu, deca-lu va provocá ori-care deintre superintendenti, fora nece una alegere de persone se admoneze pre ocupatoriu; sî deca nu ar' lasá in apoi bunulu ocupatu, se-lu evoce. Era deca instrainarea s'a facutu prein comuna, ace'a pana la S. Michaliulu urmatoriu se restitue bunulu baserecescu; de unde nu, comitele supremu se o traga 12 fl.

1579, Octobre 21, la Turd'a.

Art. 1. Intielegundu staturele dein propusetiunile Domnitoriului, cà inoirile in relegiune crescu pre dî, ce merge, sî cà persone private sî baserecesci necontenitu murmura in cuntr'a loru, s'a decisu, cá celi, ce se voru aflá facundu inoiri se fia certati dupa cuprensulu articliloru de mai in a-ante.

Art. 3. Popii romanesci se-si alega episcopu romanescu, pre cene voru volî, dupa-ce episcopulu loru de pana acî a moritu. Sî Domnitoriulu se intaresca pre celu, ce voru fi alesu eli deintre sene.

1580, Aprile 17, partiale in Alb'a.

Art. 8. Celi dein capitulu sî conventu potu esî, cá sî pana acî, spre a face esecutiuni. Era cene nu ar' volî se-i scotia, pote face esecutiune prein nobili.

1581, Maiu 1, adunare gen. in Clusiu.

Art. 1. . . . in obiectulu relegiunei, dela care intru asemene depende fericirea patríei, s'a decisu: cá dupa-ce Domnitoriulu a despusu la Clusiu sî Munasturu invetiatori de relegiunea romana (intielege: catolica apusana) sî a datu acestoru-a, adeca Iesuitiloru, sî munastire in Alb'a, intru alte locure a fora de cele predîse necairi se nu-i intruduca cu poterea: cè pre totu loculu se se lase popii sî invetiatorii celi vechi. Era deca vre-una comuna apriatu ar' cere invetiatori de relegiunea romana, atunci Domnitoriulu se alega unu omu de frunte, era comitatulu seau scaunulu doi. Acesti-a apoi se cerce, care sî a câtea partea dein comune poftesce pre invetiatorii acesti-a. Care parte se va aflá mai mare, dupa placulu acelei-a se se dè invetiatoriu; inse Domnitoriulu mai in a-ante se se intielega sî cu consiliarii sei. Dara pentru 10—20 de omeni se nu se conturbe comunetatea.

VI. Sub Sigismundu Báthori 1581—1599.

1583 Martiu 24, in Alb'a Iulia.

Art. 2. Dupa-ce in tiera pre fia-care dî se latiescu inoiture sî blastemàri (káromlások), spre contenirea acestoru-a se se observe articlii de mai in a-ante.

1584 Domineca dupa S. Georgiu, partiale in Alb'a.

Art. 2. In obiectulu relegiunei se se observe articlii adusi in adunarea generale dela Clusiu in 1580 (recte 1581) Maiu 1. Libertatea se remania, dara innovatiuni se nu se faca.

1585 Dominec'a Cantate, ad. part. in Alb'a.

Art. 2. Negotiulu relegiunei se remania intru tote, cumu s'a decisu in articlii de mai in a-ante, pana la urmatori'a adunare generale.

1587 Octobre 22, partiale la Clusiu.

Art. 8. Staturele multiamescu Domnitoriului, cà ascultandu rogatiunile loru s'a interesatu de prepedirea scoleloru sî intre altele catra scol'a dein Osiorheiu s'a aratata cu grati'a aceea, de a datu ajutoriu de ajunsu pentru scolari sî invetiatori. Totu una data se roga de Domnitoriulu, cá nece pre venitoriu se nu sutraga dela tiera indurarea sa spre scole.

1588 Decembre 8, adunare gen. la Mediasiu.

Art. 5. In propusetiunile Domnitoriului se pune de scopu principale consultarea despre fericirea tierii. Deci Staturele dupa esemplulu celoru vechi o incepu cu cultulu divinu, sî precumu mai in a-ante, asiá sî acumu roga pre Domnitoriulu, se alunge dein tiera relegiunea jesuita, carea este spre stricatiune sî periclitare la tota tier'a nostra, — se o alunge, precumu a fostu alungata in a-ante de intrarea Isabelei, ea sî toti popii sî invetiatorii ei, sî dein Ardealu sî dein Tier'a ungurescа, — ma sî dupa intrarea reginei intru ducerea loru s'a opritu de totu in adunarea generale dela 1556. — Plecandu-se sî Domnitoriulu sî ascultandu rogarea acest'a a statureloru, prein involîre comuna s'a decisu:

Art. 6. Cá ordulu Jesuitiloru in 25 de dîle computate de adi se se curatia dein tota imperatî'a Domnitoriului, sî nece una data se nu mai pota venî in tiera acestu ordu, ce a fostu neaudîtu sî pre tempurele acele candu relegiunea papista imfloriá in Tier'a ungurescа. Ma nece alte ordure de relegiunea romana se nu pota avé munastiri, colegia sî baserece in locure publice. Nece acesti-a, nece alte persone baserecesci se nu pota posiedé in tiera bunure seau ereditate nobi-

litaria nece sub titlu de donatiune, nece sub altulu ore-care.

Art. 7. Sî fiendu-cà acesti-a se alunga de pretotinde, sub pedeps'a perderei bunureloru neme se nu cuteze a suscepe seau tiené Jesuitu in cas'a sa.

Art. 8. Pentru-cá se se impace cuscienti'a Domnitoriului sî a celoru alalti domni, Domnitoriulu se tienia unu popa piu, seau unu baratu, pre care se-lu provedia dein erariulu seu. Celi alalti domni inca-si potu tiené câte unu popa de acesti-a. Dara neme se nu pota costringe pre supusii la imbracisiarea acestei relegiuni: cè se remania libertatea relegiunei, cumu s'a statoritu in articlii precedenti.

Art. 9. Deci deca vre-unulu deintre monachii proscrisi s'ar' reintorce-se in tiera, pre acelu-a ori-cene se-lu pota persecá sî despoliá. Totu asiá se trateze sî cu alti monachi, de s'aru afiá vre-unii afora de modulu predisu.

Art. 10. Era cari bunure in contr'a vechiei nostre libertàti sî costitutiuni s'au conferitu loru, acele Domnitoriulu se le ocupe era preintru fiscu, sî nece de cumu se nu le pota instrainá mai multu sub nece unu feliu de titlu. Deca cene-va va fi cumparatu dela eli bunure de aceste, cumparatoriulu se-si pierdia banii sî bunulu se se confisce.

Art. 11. Baserec'a santului Egidiu se se restitue cetàtii Oradane cu tote apertinentiele, — sî precumu pana ací, asiá sî de ací in colo se pota tiené predicatoriu pentra cetatiani, numai câtu predicatoriulu se nu fia catolicu. De au edificatu ce-va Jesuitii, se se ocupe de càtra fiscu.

Art. 12. Cele doue relegiuni, a fora de confesiunea augustana, se se tienia sî de ací in colo in sensulu articliloru vechi, precumu s'a observatu sî pana ací. Neme se nu se conturbe intr'insele. Dara nece se cuteze cene-va a face inoiri sub poena arte hac edita.

Art. 13. Articlii adusi pana ací cu respectu la episcopii sî popii romanesci remanu intru valore deplena. Episcopii de ritulu grecu fora scirea patroniloru se nu pota face visitatiune prein mosî'a nemenui.

Art. 29. Fiendu-cà sî Domnitoriulu este indatinatu a culege decim'a in bani, in mosîele sale câtu sî intre sasi, s'a decisu, cá de cumu-va in mosîele domnesci seau nobilitarie suntu unde-va decime de acele, ce intregi le tienu popii, proprietarii se fia detori a lasá popiloru quart'a, era cea alalta decima fia-cene se o pota luá pentru sene punendu in man'a popii arenda amesurata competentiei sale. Pop'a e detoriu a luá pretiulu ei.

1590 Septembre 21, ad. part. in Alb'a.

Art. 3. De una parte pentru repetîte recercàrile Domnitoriului, de alt'a pentru-cá disparitatea de deuna-di se nu se latiesca mai in colo, se accepteza calendariulu nou celu aceptatu sî de vecinetatea crestina, — inse cu acelu adausu cá se nu deroge articliloru facuti in adunarea generale dela Mediasiu, sî cá usulu cu acestu calendariu se se incepa dela eratiunulu urmatoriu.

1591 Novembre 1. adunare gen. in Alb'a.

Art. 2. Fiendu-cà intre propusetiuni ocure sî starea relegiunei sî predecesorii inca totu de-a-un'a de acest'a au avutu grigea cea mai mare, s'a decisu: cá inoirile facute in contr'a decisiuniloru adunàrii generali dela Mediasiu se se vindece; sî deca relegiunea catolica, a fora de locurele numite a colo, s'a infundatu sî intru alte locure, precumu cù desclinire in Clusiu, in data se fia scosa, sî pre venitoriu se nu se admita nece intru unu locu publicu pentru a-si pleni ceremoniele.

Art. 3. Intru ace'a baserec'a dela Alb'a, carea este in resiedinti'a Domnitoriului, se remania neconturbata.

Art. 4. Asemene se fia sî la Munasturu, cà Domnitoriulu a desu merge a colo la dieta. Sî a colo se-si aiba popii, cari inse nu este iertatu se intretienia colegiu, nece in satele vecine se nu cuteze a predicá. Intru ace'a in satele, ce se tienu de Munasturu, se potu tiené ori-ce preuti.

Art. 5. Munastirea dein Ciucu impreuna cu satele apertinente se remania in statulu seu, cà locuitorii de a colo totu de-a-un'a au fostu catolici.

Art. 6. Era unde vre-una comuna dein Ciucu ar' dori se tienia popa de alta relegiune, se-i fia iertatu. Popii sî invetiatorii catolici se fia alungati dein tote locurele a fora de cele numite, sî dupa acest'a se nu cuteze a se mai virí in laintru. Se fia alungati dein Fagarasiu, Hermány, Hadad sî dein mai multe alte locure. Baserec'a sî scola se nu pota avé necairi, nece in bunurele Mariei Sale; cè la care patriotu catolicu-i place pote tiené pentru sene unu popa, numai se nu costringa pre supusii sei la relegiunea sa.

Art. 7. Pre celi ce se tienu de relegiunile recepte, se nu-i asupresca nece intru venitele, nece intru alte de ale loru.

Art. 8. Baserec'a sî scol'a nostra (calvina) dela Alb'a Julia sî invetiatorii de a colo se nu se conturbe, nece eli, nece averea loru.

Art. 9. Domnitoriulu chiaru asiá se grigesca de edificarea baserecei, cá predecesorii sei. Era in Ungari'a se observe articlulu adusu la Mediasiu despre Orade sî baserec'a santului Egidiu.

Art. 10. Relegiunea catolica se remania in starea de acumu sî in Szöllös sî in Sajo, deca nu s'a intrudusu dupa adunarea generale dela Mediasiu. Era de s'a intrudusu dupa adunarea acest'a, in data se se scotia a fora, sub pedeps'a scrisa in articlu.

Art. 14. Observandu staturele sî aceea, cà la curtea Domnitoriului suntu multe spese, cari Domnitorii de mai in a-ante asiá le au suplenitu, cà pre fia-care anu au poftitu a luá dela popii sasesci câte una quarta in Arenda, — Domnitoriulu de acumu menindu quart'a

acest'a spre altu scopu, acumu sufere lipsa. Deci cá intru tienerea curteniloru sî ospetiloru dein tieri straine ce visiteza pre Domnitoriulu, se nu se sentia ore-care lipsa: quartele instrainate popiloru sasesci — in cuntr'a ori-sî-carei colatiuni — se dau in apoi Domnitoriului cu conditiune, cá se le intorca spre scopulu predisu sî nece una data se nu le pota conferi seau inscrie cui-va.

1591 Novembre 1, ad. gener. in Alb'a.

Art. 52. Unde este predicatoriu acolo nemene se nu se retraga dela platirea acelui-a, nece nobilu, nece tieranu. Almente comitatulu seau satulu se-i pota trage 3 floreni sî a fora de ace'a sî simbri'a.

1593 Aprile, adunare part. in Alb'a.

Art. 8. Popii serbesci sî episcopii romanesci cu ocasiunea visitatiunei, ce facu, a dese ori se amesteca in deregutori'a comitiloru supremi, pentru care s'a decisu: ca popii acesti-a se-si faca visitatiunile dupa modalitatea prescrisa prein articli sî se vedia numai de deregutorí'a loru, era in lucrurele poporului se nu se mestece; ci intru tote se procedeze comitii supremi.

1593 Septembre 1. adun. gener. in Alb'a.

Art. 7. . . . Poporulu romanu de sî nu dà decima, totusi se rescumpare totu 5 clanie cu unu banu. Asemene sî popii loru.

Art. 9. Popii sasesci se rescumpare sî alodiatur'a sî decim'a, tota clani'a cu câte unu banu.

(In dict'a acest'a s'au decretatu imposite estraordinarie facundu-se aruncatura dupa claniele de grânu, numerulu viteloru s. a.)

(Va urmá.)

NOTITIE DIVERSE.

— Intre productiunile literarie, mai noue, ce potemu inregistrá, meriteza a fi citate mai cu destintiune aceste doue, ce ne-se tramisera dela Bucuresci:

Actele si solemnitatea oficiale si neoficiale, a' inaugurarei Societatei Literaria Romano, culese de V. A. Urechia, — seau Actele si serbarea nationale, a inaugurarei Societatei pentru Gramatica si Glosariulu limbei romane. Bucuresci, imprimeria statului, 1867, pagg. 54 in 4° micu, cu 3 litografie? (Portretele a 16 membri ai societatei academice romane, Inaugurarea bustului Zappa si a Societatei Literaria Romane 1/3 Augustu 1867, Receptiunea membriloru Societatei literaria la rondulu dela siosea, 1/13 Aug. 1867, mai adeveratu in 31. Jul. (12. Aug.). Se incepe cu: Referatulu Nr. 1140 alu D. C. A. Rosetti catră consiliulu de Ministri pentru aprobarea regulamentului societatei,— si se termineza cu: List'a membriloru Societatei literarie in 1/13 Augustu 1867.

Buletinulu Instructiunei publice, sub directiunea D-lui V. Alesandrescu Urechia, Directore generale alu ministeriului Instructiunei publice si alu culteloru, prof. de istori'a si literatur'a Românilоru la facultatea de fisica dein Bucuresci, membru comitetului archeologicu, membru si corespundente alu mai multoru societati literarie. Anulu II. Ianuariu si Februariu 1868. Bucuresci, imprim. Statului, 1868, pagg. 45 in 4-o, cu 2 litografie (Chrisovu slovenescu, in facsimile coloratu, dela metropolitulu Moldovei Anastasiu Crimcovici, dein 16. Mart. 7108, chr. 1610 sub principele Const. Mogila, — si una icona a precuratei Domnei nostre Vergure Maria, dupa una fotografia de D. Bardasare Panaiteanu, directorulu scolei de pictura dein Jasi, luata dupre originalele, ce se afla intru una basereca de lenga Lembergu in Poloni'a).

Importanti'a acestei icone, in adeveru, e cu atât'a mai mare, cu câtu ea este dela unu principe romanescu, (dux Valachiae), deintru una epoca, precumu se pare mai vechia de câtu cea cunoscuta a' principiloru Valachiei si Moldaviei.

Inscriptiunile acestei icone suntu tote latinesci inse unele forte a nevoia de decifratu, dein neesactitaea decopiarei.

Noi precâtu am potutu decifrá, Inscriptiunea este cesta urmatoria:

In partea de a supr'a, cu litere gothice: anno. domi (domini) mi (millesimo). ducensimo (ducentesimo). qiquagsimo (quinquagesimo). sabato. pximo (proximo). po (post). sani (sancti). iohanis.

In partea de desuptu, totu cu asemeni litere e: bapte (baptistae). obiit. nobilis. dnus (dominus). iohanes. de Ogenald. orate. pro. amen (animae p.?).

In la-intru de a stang'a cu litere unciali latine rotunde:

NOBILIS. DOMINVS. (scrisori'a oscura, cea mai mare parte).
IOANNES. OGNADS. (scrisoria legibile; G in O).
DVX. VALACHIAE. (scrisorie forte legibile; H in C).
CNBKNE. — CZKNTS. (scrisoria oscura, nedecifrabile).
IN HAC. BASILICA. (scrisoria oscura, ci decifrabile).
VNEAIASSA-RE (scrisoria oscura, nedecifrabile).
SERMS. OYIESUT. (scrisoria oscura, va se dica: SEPVLTUS QVIESCIT).
BENFE QO — PCCE. (scriptura oscura; se pare in fine: OBIIT).
ANNO. DNIM —. (scriptura oscura; se pare in fine: M. DV).
CEQVDVIIXMSES. (scriptura oscura; se pare: CENQVINQVAGESIMO).

Er' Inscriptiunea pre foli'a, ce o tiene in mâna principele ingenuchiatu in a-antea lui Chr. prunculu fetiorei, e cu litere gothice forte legibili: miserere mei deus.

— In Nr. XIV, la pag. 275 in Not'a subliniaria, a remasu datulu editiunea dein Petroburgu; serie la a. 1819.

Nr. XVI. va aparé in 5. Iuiu a. c.